

In domum Domini ibimus (Ps 122,1). Red posvete crkve

Erić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:013587>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

IN DOMUM DOMINI IBIMUS (PS 122, 1)

RED POSVETE CRKVE

Diplomski rad

Mentor:

Izv. prof. dr. sc. Zvonko Pažin

Student:

Luka Erić

Đakovo, 2023.

*Mojim roditeljima,
Heleni i Ljudevitu,
koji ovo nisu doživjeli.*

Sažetak

Rad obrađuje Red posvete crkve i predstavlja pregledni, polukomparativni rad usmjeren na analizu povijesnog razvoja i oblikovanja obreda posvete crkve, počevši od apostolskih i patrističkih vremena, preko srednjeg vijeka i liturgijskih obrednika, pa sve do reformi u 20. stoljeću, posebice Drugog vatikanskog sabora. Rad se temelji na izvornicima na latinskom jeziku koji dokumentiraju rane liturgijske obrede u kućama, zatim srednjovjekovne obrednike prateći analizu sve do važećeg obrednika iz 1988. godine na hrvatskom jeziku. Kroz usporedbu starih obreda, načina izvođenja i suvremene teologije i prakse, rad pruža uvid u razvoj obreda posvete crkve. Ovaj pregledni rad donosi najznačajnije izvore reda posvete crkve te analizira važeći red.

Rad je podijeljen na tri poglavlja. Prvo poglavlje istražuje najstarije obrede od apostolskog do srednjovjekovnog razdoblja, uključujući najvažnije obrednike. Drugo poglavlje fokusira se na reforme Drugog vatikanskog sabora i novi obred posvete crkve iz 1988. godine. Konačno, treće poglavlje razmatra euharistijsku teologiju i koncilsku reformu na temelju predslavlja za posvetu crkve.

Ključne riječi: *Drugi vatikanski sabor, posveta crkve, rimski obrednik, liturgija, sudjelovanje vjernika, pontifikal, obnova.*

Summary

IN DOMUM DOMINI IBIMUS (PS 122, 1) ***RITE OF DEDICATION OF A CHURCH***

This paper delves into the Rite of the Dedication of a Church offering a comprehensive, semi-comparative analysis of its historical development and ritual formation, starting from the apostolic and patristic times through the Middle Ages and liturgical books, up to the reforms in the 20th century, notably the Second Vatican Council. The paper is based on original Latin sources that document early liturgical practices in homes, followed by medieval liturgical books, leading to the current 1988 edition of the Ritual book in the Croatian language. By comparing the old rituals, modes of execution, and contemporary theology and practice, this paper provides insights into the development of the church dedication ritual. This overview paper presents the most significant sources on the rite of church dedication and analyzes the current ritual book.

The paper is divided into three chapters. The first chapter explores the earliest rituals from the apostolic to the medieval period, including the most important ritual books. The second chapter focuses on the reforms of the Second Vatican Council and the new Rite of the Dedication of a Church introduced in 1988. Finally, the third chapter examines the Eucharistic theology and conciliar reform based on the prefaces for the dedication of a church.

Keywords: *Second Vatican Council, church dedication, Roman Pontifical, liturgy, participation of the faithful, pontifical, renewal.*

UVOD

U predgovoru *Liturgika ili Nauka o bogoštovnim obredima katoličke crkve* Barac piše kako je poticajno da vjernik razumije bogoštovni život Crkve, kako bi mogao s najvećom isplativošću pratiti crkvene obrede. Ako se vjernik aktivno uključuje u ovaj crkveni život, iz toga će crpiti značajne duhovne dobrobiti. Liturgijski obredi crkve će mu biti plodotvorni, što će jačati njegovo kršćansko razmišljanje i osjećajnost.¹ S druge strane, Kniewald u predgovoru svoje knjige *Liturgika* piše kako jedino osoba koja promatra svete obrede u kontekstu cjelokupnog života Crkve može pravilno shvatiti njihovu bit, jer su sveti obredi izražaj života Crkve. Stoga nije dovoljno samo poznavati način izvođenja tih obreda u suvremenom kontekstu, već je također važno razumjeti njihov povijesni razvoj.² To je upravo cilj ovoga diplomskog rada u kojem ćemo prikazati povijesni razvoj obreda posvete crkve od samih početaka Crkve do današnjeg važećeg obreda.

Sam izraz „crkva“ potječe iz grčkog jezika i nastao je spajanjem pridjeva *kyriake* što znači Gospodnji s imenicom *oikia* što znači kuća, stvarajući tako izraz koji doslovno označava kuća, dom Gospodnji.³ Upravo na tom tragu u našem naslovu stoji Psalam *In domum domini ibimus* Ps 122, odnosno, „Hajdemo u dom Gospodnji“.

Rad je podijeljen na tri poglavlja. U prvom poglavlju prikazat ćemo povijesni presjek razvoja obreda posvete crkve: u apostolskom i patrističkom razdoblju te u srednjem vijeku prema liturgijskim vrelima i knjigama iz tih razdoblja. Poglavlje završava prikazom reda posvete crkve prema Rimskom pontifikalu iz 1962.

Drugo se poglavlje bavi naukom i reformama Drugog vatikanskog sabora koji je naglasio važnost sudjelovanja vjernika u bogoslužju. Na koncu donosimo prikaz važećeg reda posvete crkve iz 1988. godine koji je prožet koncilskom teologijom.

Konačno, u trećem ćemo poglavlju predstaviti euharistijsku teologiju i novost koncilskih reformi na temelju predslavlja u misi posvete crkve.

¹ Usp. F. BARAC, *Liturgika ili nauka o bogoštovnim obredima katoličke crkve*, Zagreb, 1908., III-IV.

² Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, Zagreb, 1937., III-IV.

³ Usp. F. BARAC, *Nav. dj.*, 44.

1. Povijesni presjek

Prvobitna zajednica judejsko-kršćanskih vjernika u Jeruzalemu bez ikakvog oklijevanja nastavila je slaviti bogoslužje na dvostruk način, što znači da su aktivno sudjelovali i u hramskim obredima i u bogoslužju sinagoge, ali su imali i vlastito bogoslužje koje su oni nazivali lomljenje kruha ili Gospodnja večera i to je bogoslužje bilo usmjereno prema Ocu Isusa Krista.⁴

Prvi zapisi o kršćanskoj liturgiji nalaze se u Novom Zavjetu, u spisu Didaché⁵, u pismu Plinija Mlađeg caru Trajanu, te u djelima Klementa Aleksandrijskog. Sveti Justin oko 150. godine u svojoj Prvoj apologiji donosi jasnu strukturu euharistijskog slavlja.⁶ Tertulijan u 2. stoljeću donosi opis krštenja.⁷ U Apostolskoj predaji s početka 3. stoljeća koja se pripisuje Hipolitu Rimskom opisana je praktički sva liturgija onoga vremena. Uz euharistijsku molitvu opisani su obredi ređenja biskupa, svećenika i đakona, postavljanje u službu čitača, udovica i djevica, katekumenat, krštenje, potvrda, post, agape i dnevne molitve.⁸ Međutim, jedan od najvažnijih tekstova koji se može smatrati ranijom liturgikom, odnosno izlaganjem u smislu kršćanskog bogoslužja jest zacijelo spis *De ecclesiastica hierarchia*, koji se pojavio oko 500. godine, a dugo se vremena pripisivao Dioniziju Areopagitu. U ovom djelu nalazimo detaljan opis i tumačenje svetih sakramenata poput krštenja, potvrde, Euharistije i svetog reda, kao i različitih obreda blagoslova i službi za pokojne.⁹

Prema kršćanskom nauku sam Krist je ustanovio Euharistiju i svete sakramente s njihovim bitnim dijelovima, koji nisu podložni bilo kakvim promjenama. On je, dakle, ustanovio bitne vanjske obrede. Apostolima i njihovim nasljednicima povjerena je odgovornost za izvršavanje ovih obreda tijekom tisućljetne povijesti Crkve.¹⁰ Nakon uzašašća Gospodinova, apostoli su prilagođavali liturgijske obrede sukladno okolnostima u kojima su živjeli oni i vjernici. Primjerice, Pavao je dao posve određene upute Korinćanima o blagovanju Gospodnje večere i o kršćanskim sastancima, naglašavajući:

⁴ Usp. M. KUNZLER, *Liturgija Crkve*, Zagreb, 2020., 263.

⁵ „U dan Gospodnji saberite se zajedno te lomite kruh i vršite euharistiju, ispovijedajući (*proexomelogesameno*) svoje prestupke, da vaša žrtva (*he thysia*) bude čista.“ Navedeno prema: T. ŠAGI BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature. Patrologija od početka do sv. Ireneja*, I., Zagreb, 1976., 50.

⁶ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo 2018., 88-90.

⁷ Usp. *isto*, 27-28.

⁸ Usp. J. PAVIĆ, T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993., 100-103.

⁹ Usp. D. KNIEWLD, *Liturgika*, 7.

¹⁰ Usp. *isto*, 13.

„ostalo ću urediti kad dođem“ (usp. 1 Kor 11, 17-34). Ova izjava sugerira da u Crkvi postoje apostolske odredbe koje nisu zabilježene u Svetom Pismu, a u ovom slučaju se očigledno radi o liturgijskim propisima, kako je istaknuto i na Tridentskom koncilu koji tvrdi da Crkva ima pravo mijenjati, odnosno prilagoditi svoje običaje.¹¹

Pred kraj drugog stoljeća čitamo u *Recognitiones clementinae*¹² kako je neki Teofil¹³, budući da je u sedam dana kršeno deset tisuća ljudi, posvetio svoju palaču/kuću i postavio katedru za svetog Petra te se mnoštvo svakodnevno skupljalo da ga slušaju.

„Intra septem dies, plusquam decem milia hominum credentes deo, baptizati sunt, sanctificatione consecrati, ita, ut omni auditatis desiderio, Theophilus qui erat cunctis potentibus in ciuitate sublimior, domus suæ ingentem basilicam, ecclesiae nomine consecraret, in qua Petro apostolo constituta est ab omni populo cathedra, & omnis multitudo cotidie ad audiendum uerbum conuenies, credebat sanæ doctrinæ, quam sanitatu efficacitas adfirmabat.“¹⁴

U Klementovoj literaturi saznajemo kako se u Tripoliju, povijesnom gradu smještenom u Siriji, dogodio susret između građanina po imenu Maro i apostola Petra.

„Et cu uenissemus ad domum MARONIS, in qua Petro fuerat præparatu, conuersus ad turbas, post diem cratinum sermonem se ad eos promisit facturum. [...] Et cum hæc dixisset, requirebat ubi opportunus esset locus ad disputandum. Et MARO ait: Est mihi ædes amplissima, quæ plus quam quingentos recipiat uiros, est & hortus intra domum, aut si in publico aliquo placet loco, hoc magis omens desiderant, nemo enim est, qui non cupiat uel faciem tuam uidere tantu. Et PETRVS: Ostende mihi, inquit, ædem uel hortum.“¹⁵

¹¹ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN (prir.), *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 1728.: „Osим toga (sabor) izjavljuje da kod podjeljivanja sakramenata, sačuvavši njihovu bit, prema različitosti stvari, vremena i mjesta, određuje i mijenja ono što smatra da će više služiti na korist onih koji sakramente primaju, ili poštovanju prema samim sakramentima.“

¹² Pseudo-Clementine Literature. Chapter LXXI.—Success, u: PHILIP SCHAFF (ur.), *Ante-Nicene Fathers. Volume 8.*, Edinburg, 1885., 646. Dostupno na: <https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anf08/cache/anf08.pdf/> (30. 5. 2023.)

¹³ Moguće je da se radi o Teofilu iz prologa Evandjelja po Luki (Lk 1, 1-5; Dj 1, 1-3)

¹⁴ DIVI CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBRI X. *ad Iacobum fratrem domini: Cui accessit non poenitenda epistolarum pars vetustissimorum Episcoporum, hactenus non visa, eorum qui ab hinc an. M.CC Romanae ecclesiae praefuerunt*, LIBER DECIMVS, Rufino Torano Aquileienfe interprete, Basel, 1526., 174. Dostupno na: <https://archive.org/details/DiviClementisRecognitionum/page/n181/mode/2up> (30. 5. 2023.). Vlastiti prijevod: *U sedam dana, više od deset tisuća ljudi koji su vjerovali u Boga, bili su kršteni i posvećeni (krizmani), tako kako je to bila želja sviju Teofil, koji je bio uzvišeniji od svih moćnika u gradu, posvetio je svoju veliku kuću u baziliku i namijenio za crkvu, u kojoj je postavljena katedra za apostola Petra od strane cijelog naroda, a cijelo mnoštvo se svakodnevno okupljalo kako bi slušalo Riječ i vjerovalo u zdravu doktrinu koju je potvrđivala učinkovitost iscjeljenja.*

¹⁵ DIVI CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBRI X. *ad Iacobum fratrem domini: Cui accessit non poenitenda epistolarum pars vetustissimorum Episcoporum, hactenus non visa, eorum qui ab hinc an. M.CC Romanae ecclesiae praefuerunt*, Liber quartvs, Rufino Torano Aquileienfe interprete, Basel, 1526., 76-78. Dostupno na: <https://archive.org/details/DiviClementisRecognitionum/page/n83/mode/2up> (30. 5. 2023.). Vlastiti prijevod: *Kada smo stigli do kuće Maroa, koja je za Petra bila pripravljena, okrenuo se prema mnoštvu i obećao da će im se obratiti sljedeći dan... I kad je to rekao, pitao je gdje bi bio prikladan*

Čitamo kako je Maro pokazao Petru svoju impresivnu kuću¹⁶ koja može primiti više od pet stotina osoba, kao i vrt, te ponudio Petru mjesto za propovijedanje. Marova velika kuća, koja može smjestiti znatan broj ljudi, predstavljala je idealno okruženje za propovijedanje. Nadalje, prisutnost vrta pružala je dodatnu vrijednost, stvarajući ugodno okruženje za okupljanje ljudi i dijeljenje vjerskih poruka. Maro je svojom velikodušnom ponudom pokazao altruizam i gostoljubivost, omogućujući Petru i drugim vjernicima da se okupe na jednom mjestu. Istovremeno, ovaj izvještaj naglašava važnost suradnje među pojedincima u promicanju duhovnog rasta. Međutim, „Bouyer smatra sigurnim da su već mnogo prije kraja progonstava zajednice imale građevine, posebno opremljene za bogoslužje“¹⁷.

Najstariji poznati primjer sačuvane crkve, iz doba prije Konstantina, može se pronaći u prastarom gradu Doura-Europosu, smještenom na obali rijeke Eufrat. Ova crkvena građevina iz oko 232./233., otkrivena je 1931./1932., slična je obližnjim kućama i smještena na uglu ulice.¹⁸ Unutar crkve postoje prostorije namijenjene sastancima, agape i krstionica. Oltar ili njegovi ostaci nisu pronađeni budući da je vjerojatno još uvijek bio u upotrebi običan stol.¹⁹ Posebno je značajno što je crkva okrenuta prema istoku u skladu s tradicionalnom kršćanskom praksom.²⁰ Na jednoj strani prostorije nalazi se podij, na kojem se nalazilo sjedište za biskupa, naglašavajući njegovu važnost unutar crkvene zajednice, što je u skladu s *Didaskalijama apostola*²¹. Sve ukazuje na to da su ova i druge prostorije, koje su prenamijenjene i jednom posvećene, bile isključivo korištene u bogoslužne svrhe na što i upućuju nazivi *domus ecclesiae*, *domus orationis*, *ecclesia*, *domus Dei* i drugi.

Bilo je očekivano da kršćani izraze želju da i te prostorije, kao i zgrade koje su im pojedine obitelji ustupile za bogoslužje, budu posvećene Bogu. Prema svemu što znamo,

prostor za raspravu. A Maro je rekao: Imam izuzetno prostranu kuću koja može primiti više od pet stotina muškaraca, također imam vrt unutar kuće, ili, ako vam je draže na nekom javnom mjestu, to je još veća želja svih, jer nema nikoga tko ne bi želio vidjeti tvoje lice. A Petar je rekao: Pokaži mi, kuću ili vrt.

¹⁶ U izvornom tekstu *Ædes*, sg., vjerojatno hram ili svetište; zatim stan, soba, kuća, prebivalište. Prema: <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?lemma=AEDES100>

¹⁷ M. KUNZLER, *Liturgija Crkve*, 216.

¹⁸ Usp. isto, 216.

¹⁹ Usp. J. A. JUNGSMANN, F. A. BRUNNER (prev.), *The early liturgy. To the Time of Gregory the Great*, Paris, 1959., 15. Dostupno na:

<https://archive.org/details/earlyliturgy000unse/page/n7/mode/2up?view=theater> (5. 6. 2023.).

²⁰ Usp. A. G. HAMMAN, *Svagdašnji život prvih kršćana*, Zagreb, 1983., 155.

²¹ Usp. M. D. GIBSON (prev.), *The Didascalia Apostolorum In English*, London, 1903, 65. Dostupno na: <https://ia800307.us.archive.org/15/items/didascaliaaposto00gibsuoft/didascaliaaposto00gibsuoft.pdf> (30. 5. 2023.).

ta posveta izvršena je slavljenjem Euharistije. Tim činom je cijela prostorija posvećena: „omnes basilicae cum missa semper debent consecrari“²². Postoje različite teorije o autorstvu ove odredbe. Neki je pripisuju papi Evaristu u drugom stoljeću, dok je Gracijan pripisuje papi Higinu u prvoj polovici drugog stoljeća. Međutim, ova odredba je zapravo zabilježena u saborskim dokumentima i odražava uobičajenu praksu u Rimu tijekom četvrtog stoljeća. Dakle, vrlo vjerojatno da je ova praksa postojala i prije toga razdoblja.

Ordo dedicationis ecclesiae et altaris – Red posvećivanja crkve i oltara iz 1977. godine ima duboko ukorijenjene povijesne korijene koji sežu sve do apostolskih vremena. Kako bismo potpuno razumjeli ovaj važan obred, ključno je istražiti njegov povijesni razvoj. U ovom poglavlju pružamo povijesni pregled tog razvoja, počevši s tekstovima crkvenih pisaca.

1.1. Razvoj obreda

Prvo spominjanje posvete crkve nalazimo kod povjesničara Euzebija Cezarejskog (260.– 341.). On je putovao diljem Rimskog Carstva i bilježio povijest Crkve, uključujući mučeništvo kršćana i posvećenje novih crkava. U svojem djelu *Historia Ecclesiastica*, Euzebije opisuje posvećenje crkve u Tiru negdje oko 316. do 319. godine.

„Svima nam je, uz navedeno, priskrbljen željeni i žučeni prizor: svetkovanja posvete crkava u gradovima; posvećivanje upravo sagrađenih prostora za molitvu; okupljanja biskupa u tu svrhu; sastajanja ljudi iz daleka i tuđine; prijateljska osjećanja puka za puk; sjedinjenje udova Kristova tijela što se sjedinjuju u jedan sklad. [...] Kroz sve je udove tekla jedna snaga božanskog Duha. U svih je bila jedna duša i isti vjerski žar. Iz svih je dolazio isti himan Božjeg slavlja. Doista su poštivanja i klanjanja poglavara bila savršena kao i bogoslužje svećenika. Obredi u crkvi bili su dostojni Boga: as pjevanjem psalama i drugim slušanjem riječi koje su nam božanski predane, a čas vršenjem božanskih i otajstvenih čina. Bijahu to neiskazivi znaci spasenjske Muke. Svaka je vrst životne dobi – muškog i ženskog roda – zajedno svom snagom pameti, veselim umom i dušom molitvama i zahvaljivanjem štovala Boga sudjelovatelja u dobrima. Svaki je od nazočnih poglavara, po svojoj vlastitoj moći, izricao pohvalne govore da počasti svečani skup.“²³

Crkva u Tiru bila je značajna crkva u gradu, ili preciznije rečeno, stolna crkva, katedrala.²⁴ Profesor Pažin tvrdi da izvještaj sugerira da se nije radilo o posebnim obredima posvete, već o izuzetno svečanoj prvoj Euharistiji koja je obavljena u toj crkvi.²⁵

²² Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, 316.

²³ EUZEBIJE CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, X, III, 1-4, Marijan Mandac (prev.), Split, 2004., 701-702.

²⁴ Usp. L. DUCHESNE, *Christian worship: its origin and evolution: a study of the latin liturgy up to the time of Charlemagne*, London, 1919., 400. Dostupno na:

<https://archive.org/details/ChristianWorship/page/399/mode/2up> (6. 6. 2023.).

²⁵ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo, 2018., 293.

Posveta crkve u Tiru pokazuje nam evoluciju u načinu na koji je kršćanska zajednica posvećivala svoje liturgijske prostore, budući da je ovaj javni obred bio moguć tek nakon 313. godine kada su kršćani dobili slobodu. Također, vidimo da Euzebije svjedoči o iznimno svečanom obredu posvećenja. Tijekom ovog razdoblja postavljeni su temelji za proslavu posvećenja nove crkve. Na početku, obred je jednostavno uključivao svečano slavljenje Euharistije u crkvi koja je trebala biti posvećena, da bi s vremenom postao sve složeniji. U Euzebijevom izvješću nema detalja liturgijskog obreda, međutim, korištenje svetog prostora pružalo je priliku za izražavanje jedinstva i radosti unutar kršćanske zajednice. Stoga, najraniji zabilježeni primjer posvećenja crkve u sebi obilježava zajedničku proslavu i jedinstvo u kršćanskoj zajednici.

Nije iznenađujuće što nemamo zabilježene obrede prije četvrtog stoljeća, odnosno prije Euzebija, budući da se prije slobode, kršćansko bogoslužje, posebno Euharistija, slavilo u privatnim kućama o čemu čitamo već u prvoj Pavlovoj poslanici Korinćanima „pozdravljaju vas mnogo u Gospodinu Akvila i Priska zajedno s Crkvom u njihovu domu“ (1 Kor 16, 19). U Rimu postoje mnogi primjeri gdje su privatne kuće, nekadašnja okupljališta prvih kršćana, kasnije prerasle u bazilike. Među tim primjerima ističu se bazilika svete Pudencijane, svete Cecilije, svetog Klementa, svete Lucine, te bazilika svetog Fabijana i Sebastijana.²⁶ Naime, već u Starom zavjetu čitamo o tradicionalnoj svečanoj proslavi godišnjice posvete hrama koja je trajala sedam dana. Vjerojatno je to poslužilo kao poticaj za kršćane da slave ne samo posvetu crkve, već i godišnjicu posvete. U Jeruzalemu se godišnja proslava posvete crkve na Golgoti održavala svake godine kroz osam dana s izuzetno svečanim obredima.²⁷ Naš autor kaže da je moguće da je Rim preuzeo običaj iz Jeruzalema budući da se u martirologiju sv. Jeronima spominje godišnjica posvete bazilike svetog Petra, Ivana Lateranskog, svetog Lovre i Marije Velike.

U šestom stoljeću papa Vigilije odgovorio je biskupu Profuturu na njegovo pitanje o posveti crkve u kojoj nisu prisutne relikvije svetaca.²⁸ Papa piše da posebna posveta nije nužna ako se služi sveta misa budući da se posvećenje postiže samom svetom misom.

„De fabrica vero cujuslibet ecclesiae, si diruta fuerit, instauranda, et si in eo loco consecrationis solemnitas debeat iterari, in quo sanctuaria non fuerint, nihil judicamus officere, si per eam minime aqua benedicta [exorcizata]

²⁶ Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, 315-316.

²⁷ Usp. *isto*, 315.

²⁸ Usp. *isto*, 316.

jactetur: quia consecrationem cuiuslibet ecclesiae, in qua Spiritus sancti ara non ponitur, celebritatem tantum scimus esse missarum. Et ideo, si qua sanctorum basilica a fundamentis etiam fuerit innovata, sine aliqua dubitatione, cum in ea missarum fuerit celebrata solemnitas, totius sanctificatio consecrationis implebitur. Si vero sanctuaria quæ habebat ablata sunt, rursus eorum repositione [dispositione] et missarum solemnitate reverentiam sanctificationis accipiet.“²⁹

Vidimo da Vigilije razlikuje crkve koje sadrže pohranjene relikvije svetaca od onih u kojima takve relikvije nisu prisutne. U prvom slučaju, koristi se i drugi obred za posvetu, možda škropljenje vodom. Taj obred uključuje pohranjivanje svetih moći. S druge strane, kod crkava u kojima nema relikvija, prema starom običaju, vjeruje se da su posvećene već samom službom svete mise. Stoga, prisutnost ili odsutnost relikvija u crkvi oblikuje i određuje slavlje posvete. Također, iz pisma se može zaključiti da se u to vrijeme posveta crkve obavljala uz obred škropljenja blagoslovljenom vodom (*aqua exorcizata*). Ovaj obred bio je razumljiv jer su se čak i privatne kuće škropile blagoslovljenom vodom. Na taj način, kršćani su slijedili praksu Židova i pogana koji su vodu koristili u ritualne svrhe čišćenja. Slijedom toga, očišćenje prostora od prisutnosti zlih duhova putem egzorcizirane vode bilo je prihvatljivo i za prve kršćane, kako bi svoje domove i prostorije namijenjene bogoslužju oslobodili utjecaja zlih duhova.³⁰

Papa je Felix, prema *Liber pontificalis*, odredio da se mise slave na grobovima, odnosno spomenicima mučenika: „Hic constituit supra memorias martyrum missas celebrare“³¹. Naime, na godišnjicu smrti, *dies natalis*³², pojedinih mučenika, svečana sveta misa slavila se na njihovom grobu. Ta sveta žrtva prikazivala se na žrtveniku koji je bio postavljen iznad samog groba ili na samoj nadgrobnoj ploči. Nad grobovima istaknutih mučenika, podizane su nadgrobne crkve u kojima se na godišnjicu smrti služila sveta misa. Kasnije su, kao izraz dubokog poštovanja, na tim grobovima izgrađene impozantne bazilike u kojima su se čuvale i častile moći svetaca.

²⁹ VIGILII PAPAE, *Epistolae et Decreta*. PL 9, IV, 18. Dostupno na: http://www.documentacatholicaomnia.eu/01p/0537-0555,_SS_Vigilius,_Epistolae_Et_Decreta,_MLT.pdf (1. 6. 2023.). Vlastiti prijevod: *Kada je riječ o obnovi bilo koje crkve koja je bila srušena i treba biti ponovno izgrađena, te kada se održava svečanost ponovne posvete na mjestu gdje relikvije nisu bile prisutne, smatramo da nije prepreka da se barem malo posvećene vode [egzorcizirane] poškropi, jer znamo da posvećenje bilo koje crkve, u kojoj oltar Duha Svetoga nije postavljen, predstavlja samo slavlje mise. Stoga, ako je bazilika svetaca bila potpuno obnovljena čak i od temelja, bez ikakve sumnje, bit će u potpunosti posvećena kada se u njoj slavi svečana misa. Međutim, ako su relikvije bile uklonjene, bit će ponovno posvećene postavljanjem i slavljenjem mise.*

³⁰ Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, 317.

³¹ L. M. O. DUCHESNE, *Le Liber pontificalis*, I, 1886., 158. Dostupno na: <https://archive.org/details/duchesne01/page/n445/mode/2up> (1. 6. 2023.).

³² Doslovno: *Dan rođenja*, shvaćamo u kontekstu novog Života u Kristu u Vječnosti tj. Raju.

U početku, u Rimu nije bila uobičajena praksa prenošenje svetih moći osim u kontekstu sahrane, što je proizlazilo iz dubokog poštovanja prema mrtvim tijelima mučenika. Međutim, već u vrijeme svetog Ambrozija, milanska katedrala bila je posvećena polaganjem relikvija svetih apostola. Kada je Ambrozije želio posvetiti svoju novu baziliku 386. godine, u kojoj je čak sebi pripremio grob, vjernici su tražili da je posveti prenošenjem svetih moći. U *Patrologia Latina* zabilježeno je da je Ambrozije odgovorio da će posvetiti novu baziliku ako dobije svete moći. Nakon toga, Ambrozije je pronašao mrtva tijela svetih Gervasija i Protasija te ih premjestio u baziliku Fausta. Održana je svečana ceremonija pokopa ispod žrtvenika u Ambrozijevoj novoj bazilici, pored mjesta koje je bilo određeno za njegov grob jer „dostojno je da svećenik počiva tamo gdje je prinio žrtve“³³. U *Epistola XXII*, Ambrozije navodi vlastite obredne prakse tijekom inauguracije novoizgrađene bazilike. Osim toga, objašnjava teološke principe koje je prepoznao kao odraz uključivanja relikvija. Ovo svjedočanstvo je značajno jer predstavlja najraniju poznatu dokumentaciju koja detaljno opisuje specifičan običaj posvećivanja nove bazilike i polaganje ostataka mučenika. Također, milanski biskup povlači paralelu između premještanja i pokopa relikvija i euharistijskog zajedništva i naglašava povezanost između relikvija i zajednice. Naime, sahranjivanje posmrtnih ostataka Gervasija i Protasija ispod oltara bilo je po svemu logično, budući da su bili lokalni mučenici i već poznati milanskoj zajednici.³⁴ Ideja o mučenicima koji su pokopani ispod oltara nije bila originalna Ambrozijeva ideja. Naime, on je doslovno proveo u liturgiju svetopisamski koncept, iako se njegova *Epistola* suzdržava od eksplicitnog korištenja biblijskih citata. Ustvari, knjiga Otkrivenja izričito kaže da se posljednje počivalište mučenika nalazi ispod Kristova oltara. Otkrivanje petog pečata u ovoj knjizi otkriva da su mučenici smješteni ispod oltara: „Vidjeh pod žrtvenikom duše zaklanih zbog riječi Božje i zbog svjedočanstava što ga imahu. Vikahu iza glasa: 'Ta dokle, Gospodaru sveti i istiniti! Zar nećeš suditi i osvetiti krv našu na pozemljarijima?'“ (Otk 6, 9-11) Moguće da je korelacija između mučenika i žrtvenika u ovom tekstu, poslužila kao nadahnuće za Ambrozijevu odluku da uključi pohranjivanje relikvija ispod oltara.

³³ SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI Opera omnia. Epistola XXII, u: PL, 1066. Dostupno na: <https://archive.org/details/patrologiaecurs70unkngoog/page/n533/mode/2up?view=theater/> (1. 6. 2023.)

³⁴ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Washington, DC, 2016., 16. Dostupno na: <https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/cuislandora%3A40884/datastream/PDF/view> (10. 6. 2023.)

U Rimu su još dugo vjerno slijedili prvotno uvjerenje o nepovredivosti tjelesnih ostataka, sve dok seoba naroda i barbarske invazije na katakombe nisu prisilile pape da premjeste tijela mučenika iz katakombi u rimske bazilike. Unatoč tome, ova praksa je i dalje bila u skladu s rimskom tradicijom jer se radilo samo o prenošenju tijela radi sahrane. Ipak, to je podupiralo običaj koji se već ustalio na istoku i izvan Rima, a to je da se moći svetaca pohranjuju u oltare i žrtvenike.³⁵

Na Crkvenom saboru u Kartagi 419. donesena je odluka da se žrtvenici u kojima nisu pohranjene moći mučenika trebaju uništiti:

„Ite placuit, vt altaria, quepassim per agros, & per vias, taqua memoriae martyru constituitur, in quibus nullu corpus, aut reliquiæ martyru coditæ probatur, ab episcopis, qui locis eisde presunt, si fieri potest, euertatur: si aute hoc per tumultus populares no finitur, plebes tame admoneatur, ne illa loca frequetet, vt qui recte sapiut, nulla ibi superstitione deuincti teneatur, & omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi vbi corpus, aut aliqre reliquiæ sunt, aut origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis sidelissima origine traditur. Nam que per somnia, & per inanes quasi reuelationes quorulibet hominum vbicunque constituitur altaria, omnimodo improbetur.“³⁶

Naime, bio je običaj da se žrtvenici postavljaju, „tu i tamo, na poljima i pokraj puta“. Iz tog razloga sabor nalaže da treba upozoriti ljude da ne posjećuju mjesta na kojima su postavljeni žrtvenici kao „sjećanja na mučenike“. I dalje, ne treba se vezati za pojedina mjesta, osim ako se tijelo ili relikvije mučenika nalaze na tom mjestu koje je prema pouzdanim izvorima i sigurno povezano s njihovim životom, vlasništvom ili mukom. Kasnije je običaj o pohranjivanju moći svetaca u žrtvenicima prihvatio i Rim. Točnije, u početku, svaka bazilika je imala samo jedan žrtvenik na kojem je biskup koncelebrirao sa svećenicima i služio svetu žrtvu. Taj žrtvenik je bio postavljen „in memoriis martyrum“, na grobu mučenika. Kasnije, kako su se žrtvenici umnožavali, posebno u samostanima i biskupskim crkvama gdje su svećenici pojedinačno služili svetu

³⁵ Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, 317.

³⁶ *Codex canonum Ecclesiae Africanae, De falsis memoriis martyrum*, can. XXCIII, Pariz, 1614., 213-214. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=ATZzIAEACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (1. 6. 2023.). Vlastiti prijevod: *Također bilo bi dobro da biskupi, koji upravljaju tim područjem, ukoliko je moguće, uklone oltare koji su postavljeni, ovdje i ondje, u poljima i uz ceste, kao sjećanje na mučenike, u kojima se ne može dokazati da su položeni tijela ili relikvije mučenika. Međutim, ukoliko bi to bilo nemoguće zbog narodnog bunta koje bi se izazvalo, narod ipak treba biti upozoren da ne posjećuje takva mjesta i da oni koji ispravno vjeruju ne bi trebali biti vezani nikakvom praznovjerju vezanom uz to mjesto. Niti jedno sjećanje na mučenike ne bi trebalo biti prihvaćeno, osim ako se ne pronađe tijelo ili neke relikvije, na kojima se uobičajeno i uz pouzdan autoritet tvrdi da su bili izvorno njegovo boravište, posjed ili mjesto stradanja. Jer oltari koji su podignuti bilo gdje na temelju snova ili besmislenih navodnih objava određenih ljudi, trebaju biti odlučno osuđeni.*

misu, zadržana je tradicija da se sveta žrtva služi na grobu mučenika. Međutim, budući da nije bilo moguće da se svaki žrtvenik podigne iznad groba mučenika, sam žrtvenik počeo se smatrati grobom svetaca te su se u njemu ili ispod njega pohranjivane moći svetaca.³⁷

Tijekom stoljeća, štovanje mučenika igralo je važnu ulogu u razvoju obreda posvete crkve. Vjerovalo se da mučenici na savršen način slijede Isusa Krista, zbog čega su njihovi grobovi bili posebno poštovani, a iznad njih su građene bazilike. Budući da se vjerovalo da čak i najmanji dio mučeničkova tijela predstavlja cijelog mučenika, relikvije-moći su se počele širiti. Zbog toga su se moći počele ugrađivati u oltare crkava koje nisu imale izravnu povezanost s određenim mučnikom. To je dovelo do izjednačavanja između crkava koje su bile podignute na grobovima mučenika ili mjestima njihovog mučeništva i „običnih“ crkava u kojima su se okupljali vjernici, ali koje su također posjedovale moći određenog mučenika.³⁸

Ugradnja relikvija u oltar rezultirala je promjenom u razumijevanju samog oltara. U početku se oltar smatrao *stolom Gospodnjim*, dok se sada shvaća kao *žrtvenik*, tj. mjesto gdje se Krist žrtvuje. Zato se oltar sve više shvaća kao najprikladnije mjesto za polaganje kostiju mučenika koji su žrtvovali svoj život suobličujući se Kristu.³⁹ Nadalje, prema Zagrebačkom benedikcionalu MR 89 fol. 112, zabilježeno je da biskup prilikom posvećenja žrtvenika, uz svetačke moći i tamjan, pohranjuje tri posvećene čestice pod prilikom kruha.⁴⁰

Na Istoku je vrlo rano razvijen izuzetno svečani obred, koji je bio usredotočen prvenstveno na oltar. U 6. stoljeću, ti su obredi počeli utjecati na obrede u Španjolskoj i Galiji, koji su postali izuzetno opsežni i koji su uključivali mnoge elemente nadahnete starozavjetnim obredima i mjesnim pučkim i poganskim običajima, a u manjoj su mjeri bili nadahnuti Novim zavjetom.

1.2. Obred posvete u srednjem vijeku

U srednjem vijeku došlo je do nedostatka ujednačenosti u slavljenju obreda posvećenja crkava. Čak su se i suvremenici trudili pronaći jasnoću u ovoj stvari. Jedan je

³⁷ Usp. D. KNIEWALD, *Liturgika*, 317.

³⁸ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 293.

³⁹ Usp. *isto*, 293. Interesantno je napomenuti da hrvatska riječ „oltar“ ima svoje korijene u latinskoj riječi *altaria*, -um, n. Kasnije, ta riječ prelazi u jedninu *altare*, -is, n. i označava „žrtvenik“.

⁴⁰ Usp. D. KNIEWALD, *Nav. dj.*, 317.

klerik tijekom petnaestog stoljeća izrazio svoje razočaranje, primijetivši da postoji previše raznolikosti u običajima vezanim uz posvetu crkve te da su oni često proturječni.⁴¹ Kao rezultat promjenjivih obreda, crkava i geografskih položaja, obred je bio podložan varijacijama. Vrijedno je napomenuti da su od petog stoljeća nadalje korištene propovijedi kako bi se vjernicima približio obred i lakše razumijevanje. Međutim, ne možemo pretpostaviti da je puk uvijek shvaćao značaj pojedinih gesti i obreda, što je nerijetko slučaj i danas iako je liturgija na narodnom jeziku. Uz vodstvo svećenstva, sami vjernici su svjesno ili nesvjesno dali svoj doprinos oblikovanju slavlja. Povijesni zapisi svjedoče o slučajevima kada je ceremoniji pružan otpor nasilnim sredstvima, ali je podrška aktivnih sudionika dala značajnu snagu obredu, što je dovelo do nastojanja svećenstva da u propovijedima pojasni njegovo značenje.⁴²

Tijekom tog razdoblja sakramentar iz Verone, Gelazijev sakramentar i *Ordines Romani*, od kojih posebno *Ordo XLI* i *XLII* donose obred posvete crkve, pa ćemo ih ovdje podrobnije izložiti.

1.3. Sakramentar iz Verone

Veronski sakramentar, koji potječe iz kasnog 6. stoljeća, priznat je kao najraniji sakramentar, poznat i kao Leonov sakramentar. On ne donosi sâm obred posvete crkve, nego samo misu posvete. Tekst posvete nazvan *Item alia in dedicatione* pojavljuje se unutar mjeseca travnja, zajedno s drugim misama koje slave mučenike i ispovjednike. Nadalje, sakramentar uključuje euharistijske tekstove koji se odnose na posvetu crkve u čast svetog Petra.⁴³ Ovi obredi, obilježeni s nekoliko novih elemenata, ipak su zadržali bit slavljenja Euharistije i ugradnje relikvija, što se može pratiti sve od četvrtog stoljeća.

1.4. Gelazijev sakramentar

Godine 494. papa Gelazije I. izdao je dekret kojim je zabranio slavljenje Euharistije u bilo kojoj crkvi koja nije posvećena.⁴⁴ Do početka šestog stoljeća, posveta crkve postala je sastavni dio opće prakse Crkve. Gelazijev sakramentar liturgijski je tekst

⁴¹ Usp. M. B. BRUUN, L. I. HAMILTON, Rites for Dedicating Churches, u: *Understanding Medieval Liturgy: Essays in Interpretation*, H. Gittos, S. Hamilton (ur.), Farnham, 2015., 178-179. Dostupno na: https://www.academia.edu/en/66767527/Rites_for_Dedicating_Churches (10. 6. 2023.)

⁴² Usp. isto, 179-180.

⁴³ L. C. MOHLBERG (ur.), *Sacramentarium Veronense*, Roma, 1966., br. 130-133. Dostupno na: <https://archive.org/details/mohlberg1966sacramentariumveronense> (15. 6. 2023.).

⁴⁴ GELASII epistolae XIV, ad universos episcopos per Lucanium Brutios et Siciliam constitutos, A. Thiel (ur.), u: *Epistolae Romanum Pontificum*, Brunsberg, 1868., 360-379. Dostupno na: <https://archive.org/details/epistolaeromano00unkngoog/page/n10/mode/2up> (15. 6. 2023.).

koji je nastao više od jednog stoljeća nakon Veronskog sakramentara. Odražava mješavinu rimskih i galskih običaja i nudi uvid u razvoj obreda. Značajno, ovaj sakramentar pokazuje određene nijanse koje se razlikuju od svog prethodnika, ukazujući na progresivan razvoj liturgijske prakse tijekom razdoblja između.

Tekst iz knjige *Liber Primus*, pod nazivom *Orationes in Dedicacione Basilicae Nouae*, osvjetljava obred koji prethodi slavlju mise za posvetu crkve. Obred slijedi osnovni okvir:

- Uvodna molitva
- Posvećenje bazilike (*Consecratio*⁴⁵ *Basilicae*)
- Molitva nad vodom i vinom za posvećenje oltara (*Oratio Super Aquam et Unum ad Consecrationem Altaris*)
- Slijedi predslavlje za posvetu oltara (*Sequitur Praefacio Consecrationis Altaris*)
- Blagoslov oltara (*Benedictio Altaris*)
- Blagoslov ili posveta oltara (*Benedicchio Altaris Siue Consecrationem*)
- Predgovor za rupčiče (*Praefacio Lentiaminum*)
- Posveta plitice (*Ad Consecrandam Patenam*)
- Blagoslov kaleža (*Ad Calicem Benedicendum*)
- Druga molitva (*Item alia*)
- Molitva za blagoslov svima koji koriste baziliku (*Item Benedicchio ad / omnia in usum basilice*)
- Predgovor za krizmu (*Praefacio Chrismalis*)
- Završna molitva⁴⁶

Nakon toga slijede prigodni tekstovi za misno slavlje.⁴⁷ Gelazijev sakramentar predstavlja ključan pomak u teologiji obreda posvete.

„Dei patris omnipotentis misericordiam, dilectissimi fratres, depraecemur, ut hoc altare sacrificiis spiritalibus consecrandum uocis nostrae exorandus officio praesenti benedictione sanctificet, (ut in eo semper oblationes famulorum suorum) studio suae deuocionis inpositas benedicere et sanctificare dignetur, et spiritali plagatus incensu praecanti familiae suae prumptus exauditor adsistat.“⁴⁸

⁴⁵ Pravopisne pogreške slijede izvornik: umjesto „consecratio“ trebalo bi stajati „consecratio“. Slične su pogreške česte u drevnim liturgijskim izvorima.

⁴⁶ L. C. MOHLBERG, L. EIZENHÖFER, P. SIFFRIN (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Rome, 1960., br. 689-702. Dostupno na: <https://archive.org/details/mohlberg1960libersacramentorum/page/n147/mode/2up> (15. 6. 2023.). (= GeV)

⁴⁷ Usp. *isto*, 703-708.

⁴⁸ GeV, br. 693. Vlastiti prijevod: *Molimo milosrđe svemogućeg Oca, predraga braćo, da ovaj oltar koji se posvećuje duhovnim žrtvama, blagoslovom našeg molitvenog glasa u trenutnoj službi, posveti svojim*

Naime, molitva blagoslova oltara kaže da oltar bude blagoslovljen kako bi darovi koji se na njega polažu također bili blagoslovljeni. To je potpuna suprotnost prijašnjoj ideji da slavlje Euharistije i sama žrtva posvećuje oltar, odnosno crkvu. Ova promjena posebno je važna za razumijevanje oltara kao takvog jer pokazuje novi pogled, od oltara kao mjesta žrtve do oltara kao objekta koji posvećuje.⁴⁹ Pažin dodaje da je do promjene u pristupu Euharistiji došlo kada je prevladao žrtveni karakter mise, odnosno kada je *mensa Domini* (stol Gospodnji) postala *altare* (oltar, žrtvenik Gospodnji), čime se bit zajedništva i blagovanja postepeno gubila.⁵⁰

Tijekom daljnjeg razvoja, obred posvećenja crkve sve više počinje sličiti na posvećenje hrama u starozavjetnoj tradiciji. Kroz taj proces naglasak se sve više stavlja na samu građevinu, umjesto na Crkvu kao zajednicu vjernika, što bi zapravo trebalo biti. Također, primjećuje se da se u samim molitvenim formulama sve manje spominje zajednica, a veći naglasak se stavlja na samu crkvu kao zgradu.⁵¹

Izdvajamo i uspoređujemo dio posvetne molitve iz GeV 690 i 1 Kr 8, 23-53:

Gelazijev sakramentar, br. 690

„Omnemque hominem venientem adorare in hoc loco placatus admitte, propicius dignare respicere; et propter nomen tuum magnum et manu forte et brachium excelsum in hoc habitaculo supplicantes libens protege, dignanter exaudi, aeterna defensione conserva...“

1 Kr 8, 38-39

„Ako koji čovjek, ili sav tvoj narod, Izrael, osjeti tjeskobu svoga srca, pa upravi molitvu ili prošnju, te raširi ruke prema ovom Hramu, ti čuj s neba, s mjesta gdje prebivaš, i oprosti i postupi; vrati svakom čovjeku prema putu njegovu...“

1.5. Ordines Romani

Ordines Romani (= OR) daju jasne upute za mnoga liturgijska slavlja. Posebno su vrijedni za proučavanje obreda posvete crkve *Ordo XLI* i *XLII* koje ćemo kratko predstaviti.

svetim blagoslovom, kako bi uvijek bio dostojan blagosloviti i posvetiti prinose koje su položene na njega pobožnošću svojih slugu te da prenosi duhovni kâd molitava tvoje obitelji.

⁴⁹ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 26.

⁵⁰ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 294.

⁵¹ Usp. isto.

1.5.1. Ordo XLI

Tekst u *Ordo XLI*, koji je naslovljen kao *Denuntiatio cum reliquiae sanctorum martyrum ponendae sunt. Ordo quomodo ecclesia debeat dedicari*⁵², počinje dvjema molitvama koje su nedvosmisleno rimskog podrijetla i potom odražavaju obred koji je dokumentiran u Gelazijevom sakramentaru. Liturgijske sastavnice koje su ocrtane u ovom OR daju temeljnu osnovu za obilježavanje posvete crkve u sljedećim pontifikalima. *Ordo XLI* započinje paljenjem dvanaest svijeća. Biskup zatim nastavlja kucati na glavna vrata crkve dok zajednica pjeva Psalme. Zanimljiva gesta ovog obreda je *abecedarium*. Ovaj običaj podrazumijevao je upisivanje grčkog i latinskog alfabeta u obliku slova „X“ na podu crkve kao simbol Gospodinovog preuzimanja posjeda. Običaj se vjerojatno preuzeo od rimskih zemljomjernika prema kojemu su sličnim načinom označivali čestice koje su mjerili.⁵³ Nakon toga je biskup napravio znak križa nad oltarom posebno pripremljenim mješavinom od egzorcirane vode, soli, pepela i vina. Zatim biskup palcem maže zidove krizmanim uljem. Obavlja se čin kađenja iznad oltara u znaku križa, a zatim se čitaju dvije molitve i antifona. Potom slijedi blagoslov misnog ruha, koje drži subđakon ili akolit, a blagoslivlja ga biskup. Slavitelj, onda, zajedno sa svećenicima kreće prema mjestu gdje su relikvije bile pohranjene preko noći. Uz upaljene svijeće, križeve, kadionicu i zbor, relikvije se u velikoj procesiji unesu u crkvu. Kad biskup dođe do oltara, između biskupa i naroda se razvuče zastor kako bi mogao staviti relikvije na mjesto oltara izvan pogleda puka dok se pjeva antifona *Exaultabunt sancti in gloria*⁵⁴ uz Psalam.⁵⁵ Prema *Ordo XLI*, nema izričitih uputa za pečaćenje područja određenog za relikvije, za razliku od kasnijih rituala. Nadalje, *Ordo XLI* ne daje točne upute ni o položaju relikvija u odnosu na oltar. Naposljetku, biskup slavi misu tek nakon što su klerici odjeveni u propisano ruho.⁵⁶ Vidimo, dakle, da *Ordo XLI* uvodi nove elemente kao što je ispisivanje latinske, odnosno grčke abecede na podu, paljenje dvanaest svijeća, pomazivanje zidova, itd. i uključuje svetu misu, ali tek nakon spomenutih obreda.

⁵² OR XLI, u: *ST. GALLEN*, Cod. Sang. 446, 132-135. u: M. ANDRIEU (ur.), *Les Ordines Romani du haut moyen âge*. IV, Les textes (Ordines XXXV-XLIX), Leuven, 1985., 22. Dostupno na: <https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0446> (23. 6. 2023.)

⁵³ Usp. M. A. R. TUKER, H. MALLESON, *Handbook To Christian And Ecclesiastical Rome: Volume 2, The Liturgy In Rome: Feasts And Functions Of The Church – The Ceremonies Of Holy Week*, London, 1900., 182. Dostupno na: <https://archive.org/details/TheLiturgyInRome/page/n195/mode/2up> (6. 6. 2023.).

⁵⁴ Vlastiti prijevod: *Sveci se raduju u slavi*.

⁵⁵ Usp. OR XLI, 135.

⁵⁶ Usp. OR XLI, 135.

1.5.2. Ordo XLII

Ordo XLII, pod naslovom *Ordo quomodo in sancta romana ecclesia reliquiae conduntur*⁵⁷, sadrži rubrike koje se tiču polaganja relikvija, bez eksplicitnog pozivanja na posvetu crkve. Treba napomenuti da ovaj *Ordo* „nije obred za posvetu crkve, per se; to je ceremonijalni opis polaganja relikvija“⁵⁸.

U rubrici br. 11. *Ordo XLII* čitamo da se u oltar stavlja tri posvećene čestice euharistije zajedno s tri zrna tamjana i relikvije. Ovaj običaj zadržao se negdje čak do 15. stoljeća.⁵⁹ Naime, hostija se shvaćala kao Tijelo Kristovo, ali i kao obična Kristova relikvija.

U *Rimskim obrednicima* opisane su brojne obredne radnje, uključujući blagoslov oltara i oltarnog rublja, kao i čišćenje crkve egzorciziranom vodom. Načelno, iz ovoga vremena dolaze svi elementi koji će poslije biti obogaćeni i službeno propisani. Početak i svečani ulazak u crkvu; izvršavaju se različiti liturgijski čini, kao što su blagoslov vode, prijenos i polaganje relikvija, blagoslov oltara i premazivanje zidova crkve, pisanje abecede, škropljenje i blagoslov liturgijskih predmeta poput kaleža, plitica i križeva. Ovi postupci odražavaju duboko ukorijenjeno uvjerenje da se svaki predmet koji se koristi u bogoslužju treba očistiti od mogućih negativnih utjecaja. Stoga se crkva pažljivo posvećuje kako bi se osiguralo da je to mjesto koje je zaštićeno od prisutnosti bilo kakvih nečistih sila.⁶⁰

⁵⁷ OR XLII, u: *ST. GALLEN*, Cod. Sang. 446, 135-138. u: M. ANDRIEU (ur.), *Les Ordines Romani du haut moyen âge*. IV, Les textes (Ordines XXXV-XLIX), Leuven, 1985., 23. Dostupno na: <https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0446> (23. 6. 2023.)

⁵⁸ S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 33.

⁵⁹ Usp. G. J. C. SNOEK, *Medieval piety from relics to the eucharist a progress of mutual interaction*, Leiden-New York-Köln, 1995., 186-187.

⁶⁰ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 294. Autor to čišćenje uspoređuje s kirurgijom. Naime, prisutnost virusa i bakterija u našem okruženju je uobičajena. U cilju uspješne izvedbe operativnog zahvata, ključno je osigurati potpunu sterilnost operacijske dvorane, instrumenata i odjeće medicinskog osoblja, što podrazumijeva potpuno uklanjanje svih mikroorganizama. Ovaj aspekt naglašava da je prisutnost mikroorganizama na gotovo svim mjestima neizbježna. S druge strane, crkvene institucije i blagoslovljeni predmeti doživljavaju poseban tretman i smatraju se svetim mjestima, budući da se pretpostavlja da su oslobođeni utjecaja negativnih sila. To se može shvatiti kao simbolički kontrast u kojem se ističe da su crkva i blagoslovljeni predmeti izuzeti od prisutnosti negativnih sila, za razliku od ostalih mjesta i predmeta koji su izloženi tim utjecajima.

1.6. Rimsko-germanski pontifikal

Rimsko-germanski pontifikal⁶¹ (= PRG) iz 10. stoljeća predstavlja daljnju sintezu i proširenje obreda posvete crkve viđenog u ranijim *Ordines Romani*. Liturgijski obred koji se nalazi u PRG, *Ordo XL* pod nazivom *Ordo Romanus ad Dedicandam Ecclesiam*, sastoji se od najmanje od 25 različitih liturgijskih radnji. Obred zadržava strukturne značajke prethodnih obrednika, uz određene izmjene.

Obred započinje tako što biskup dolazi do mjesta gdje su relikvije položene i tamo moli Litanije sa zazivima za oprostjenje grijeha i posvetu. Međutim, obred ne navodi potrebnu udaljenost između ove lokacije i crkve. Nakon molitve, relikvije prekrivene lanenim platnom polažu se na patenu i predaju biskupu te kreće procesija prema crkvi. Kad stignu do nove crkve đakon ulazi prije biskupa i pali dvanaest svijeća. Zatim, biskup kuca na vrata dok se pjeva Psalam 24 s antifonom *Attollite portas*⁶². Đakon, iznutra odgovara: *Quis est iste Rex gloriae?*⁶³ Dijalog se ponavlja tri puta prije nego se biskupu otvore vrata crkve te on ulazi u crkvu i vrata se opet zatvaraju. Ovdje je očito, budući da su samo biskup i klerici u crkvi, da vjernici ne sudjeluju u obredu čišćenja. Prezbiteri i biskup se prostiru pred oltarom nakon čega biskup izriče molitvu. Zatim, sljedeći praksu viđenu u ranijim obrednicima, biskup upisuje prvo latinsku abecedu, a zatim grčki alfabet na podu crkve. Pred oltarom, biskup moli četiri molitve otklinjanja i blagoslov soli, četiri molitve za otklinjanje i blagoslov vode, blagoslov pepela, blagoslov vode pomiješane sa solju i pepelom. U tu se vodu onda ulije nešto vina uz dvije molitve. Tom mješavinom čini znak križa na sredini i četiri strane oltara. Izopovom trskom i tako blagoslovljenom vodom biskup škropi oltar sedam puta. Crkva se obilazi tri puta i škrope se unutarnji zidovi dok se pòd crkve prvo poškropi u znaku križa, a zatim cijeli po dužini i širini. Klerici za to vrijeme škrope vanjske zidove crkve. Pažin kaže da „ophod po crkvi daje dojam pravog izгона đavla“⁶⁴. U međuvremenu se pjevaju psalmi, antifone i molitve. Nakon toga se vapno i cement pomiješaju sa svetom vodom i stave na podnožje oltara. Na oltar se donosi ulje i tamjan. Potom biskup rukama maže cijelu oltarnu ploču i kazuje četiri molitve, a svećenik okadi oltar. Dok se pjevaju psalmi, krizmanim uljem se pomazuju zidovi crkve na mjestima gdje se nalazi 12 svijeća. Molitve koje prate ove

⁶¹ C. VOGEL, R. ELZE (ur.), *Le pontifical romano-germanique du dixième siècle. Le texte*, I, Ordo XL, 124-175, Città del Vaticano, 1963.

⁶² Vlastiti prijevod: *Dižite se dveri vječne*.

⁶³ Vlastiti prijevod: *Tko je taj Kralj Slave?*

⁶⁴ Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 295.

radnje upućuju se Svetom Trojstvu za posvećenje prostora i zazivaju Božje milosrđe. Tada biskup preuzima relikvije od svećenika i s velikom ih čašću, uz križ i kadionicu, unosi u crkvu uz mnogo svijeća te ih postavlja na novi oltar. Biskup uzima relikvije u ruku, dodaje tri čestice Tijela Kristova pod prilikama kruha, tri zrna tamjana i polaže relikvije u oltar. Ploča je zapečaćena prethodno pripremljenom smjesom od vapna, a zatim pomazana krizmom. Slijedi pet molitava posvete oltara. Nakon što su relikvije položene, oltar se pokriva i uređuje za misu. Biskup kaže još dvije molitve, vraća se u sredinu crkve i govori druge dvije molitve. Biskup se sa svećenicima vraća u sakristiju gdje se oblači za misno slavlje.⁶⁵

„Također su dodane blagoslovne molitve za različite liturgijske predmete, uključujući oltarnike (četiri), posude (dvije), ukrase (jedna), liturgijsku odjeću (jedna), albu, misnicu, štole i pojas (jedna), stole (dvije), tjelesnike (tri), ciborije (dvije), plitice (tri), kaleže (četiri), križeve (osam), metalni križ (jedan), kadionice (tri), tamjane i lađice (tri), relikvijare (pet), svetohraništa (četiri), te ploče u kojima se čuvaju moći koje se polažu u oltar (tri)... ukupno više od pedeset molitava.“⁶⁶

Potom se služila svečana misa. Vidimo kako je *Ordo XL* u PRG znatno složeniji od ranijih rituala i sadrži mnogo različitih radnji i sigurno je dugo trajao. Višestruko pomazanje je istaknuto jer je imalo važnu ulogu u pripremi oltara za buduće euharistijsko bogoslužje. Uz to, PRG zadržava tradicionalne elemente kao što su antifone, psalmi i molitve.⁶⁷ Također, misa je bila odvojena od samog obreda te se slavila na kraju. Osim toga, uvodna radnja uključivala je trostruko kucanje umjesto jednog. Taj je element, naime, simbolika preuzeta iz apokrifnog Evanđelja po Nikodemu.⁶⁸ U tom se Evanđelju radi o bitci između sila dobra i zla⁶⁹, upravo zbog toga se u obredu nalaze brojni egzorcizmi što odražava i teologiju toga vremena ako slijedimo pravilo *Lex orandi, lex credendi*. Obred pridaje veliku pažnju materijalnim i prostornim aspektima za razliku od starijih obrednika. Shvaćanje crkve kao građevine također je izraženo u ovom obredu.⁷⁰

⁶⁵ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 39-46. Usp. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 295-296.

⁶⁶ Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 296.

⁶⁷ Usp. J. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Washington, D.C., 2018., 158. Dostupno na: https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/cuislandora%3A213543?solt_nav%5Bid%5D=0a5e91191dc4c8cb82c9&solt_nav%5Bpage%5D=0&solt_nav%5Boffset%5D=0 (23. 6. 2023.)

⁶⁸ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 44.

⁶⁹ F. SCHEIDWEILER, *The Gospel of Nicodemus: Acts of Pilate and Christ's Descent into Hell*, u: *New Testament Apocrypha 1: Gospels and Related Writings*, W. Schneemelcher (ur.), Louisville, KY, 2003., 501-536.

⁷⁰ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 45.

Ne čudi što je prisutno alegorijsko tumačenje obreda budući da vjernici toga razdoblja nisu bili teološki poučeni te je taj stil bio svojevrsna kateheza. Obredne geste čišćenja crkve podsjećaju na krštenje (egzorcizirana voda, molitve, i dr.) budući da se krštena zajednica djece Božje, oslobođena zla, okuplja u očišćenom, svetom prostoru da bi slavila Boga. Kratko ovdje spominjemo i Zagrebački pontifikal MR 124 (PZ 124) iz 13. stoljeća budući da je PRG na njega utjecao i jer je korišten na našim prostorima. PRG na početak stavlja Litanije, a potom je raspored isti kao u PZ 124. Prva razlika nastaje u PZ 124, 150 kada se navodi gesta dodavanja soli u vodu. Otklon se vidi i u broju 162 gdje se izostavljaju dvije molitve za blagoslov soli, „ali strukturalno se može govoriti o međusobnoj vjernosti tekstova“.⁷¹

1.7. Durandov pontifikal

Kasnije su nastali i mnogi drugi pontifikali, među kojima je jedan od najpoznatijih onaj koji je sastavio Vilim Durand u Francuskoj 1295. godine. Taj pontifikal je kasnije prihvaćen od strane papa u Avignonu tijekom 14. stoljeća i korišten sljedeća dva stoljeća. Iako većinom slijedi Rimsko-njemački pontifikal, ovaj pontifikal također uvodi nove elemente, kao što su post biskupa i klera dan prije posvećenja.⁷² Nakon uputa o postu, navode se smjernice za obred posvećenja u slučajevima kada relikvije nisu dostupne. Rubrike preciziraju da, ako nema relikvija može se koristiti tijelo Gospodnje pod prilikama kruha. Također, spominje se vrsta kutije u kojoj se relikvije trebaju nalaziti. Ona može biti staklena ili bakrena. Nadalje, biskup bi trebao svečano objaviti vjernicima čije se relikvije polažu.⁷³ Zatim, uvodi sedam pokorničkih psalama i himan „Dođi, Duše Presveti“ na samom početku obreda.

Ovaj redosljed posvećenja ostao je praktički nepromijenjen sve do 1961. godine.⁷⁴ Tijekom tog razdoblja došlo je do razvoja pontifikala i postojao je osjećaj da je crkvena građevina trebala biti očišćena od zlih duhova prije nego što se posveti. Teološki gledano, to razdoblje je donijelo jasnu razliku između obreda posvećenja i polaganja relikvija, kao i između proslave posvećenja i slavlja mise.

⁷¹ Usp. I. ŠAŠKO, *Zagrebački pontifikal MR 124*, Zagreb, 2005., 135-145.

⁷² Usp. M. ANDRIEU, *Le pontifical Romain au Moyen-age. Le pontifical de Guillaume Durand, Liber secundus II-IV.*, Città del Vaticano, 1963., 455-504.

⁷³ Usp. S. S. HEROLD, *Nav. dj.*, 57-58.

⁷⁴ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 296.

1.8. Od Tridentskog koncila do 20. stoljeća

Tridentski sabor nije uveo značajne promjene u samom obredu, već je uveo opomenu koja se čitala tijekom obreda. Ta opomena je bila usmjerena prema očuvanju dostojanstva crkve i upozoravala je na stroge kazne koje bi slijedile za bilo koga tko bi se usudio oskvrnuti svetost Božjeg hrama.⁷⁵

Iako je slavljenje mise i dalje bilo dio obreda, liturgijski izvori pokazuju da je misa slavljenja na kraju, kao dodatak, umjesto da ona posvećuje crkvu. Ova ideja je dodatno potvrđena upotrebom posvećene hostije kao relikvije. Naime, upotreba hostije kao relikvije i slavljenje mise kao završetak obreda posvećenja stvara dojam da su relikvije shvaćene kao bitniji element za posvećenje, umjesto samog euharistijskog slavlja. Euharistijsko slavlje se smatralo dodatkom obredu posvećenja, a ne njegovom bitnom komponentom. Dužina obreda posvete i napor koji je potreban da bi se on izvršio umanjio je važnost Euharistije kao glavnog čina posvećenja. Naime, u posljednjem rimskom Pontifikalu prije liturgijskih reformi Pija XII., rubrike oslobađaju umornog biskupa od slavljenja Euharistije te se ona prepušta svećeniku da je slavi. Zaključujemo da ono što je nekad bio glavni čin posvećenja više to nije.⁷⁶ Proširenja i „kićenja“ obreda odmaknuli su se od izvornog fokusa iz apostolskog vremena.

Na kraju ovoga poglavlja treba spomenuti i to da liturgijske tekstove treba shvaćati kao preskriptivne, a ne opisne izvore. Moguće je da se propisani obred nikada nije prakticirao točno onako kako je navedeno. Na primjer, crkve smještene u planinama ili povezane s već postojećim građevinama mogu predstavljati izazov i problem kada ju je trebalo obići i škropiti vanjske zidove. Također, samostanski kompleksi predstavljaju druge komplikacije budući da su klaustar ili spavaonice fizički povezane s crkvom. Dakle, topografija u ovom kontekstu služi kao podsjetnik da su izvori o kojima pišemo preskriptivne prirode i stoga se analizi mora pristupiti s oprezom.⁷⁷ Uz navedeno, naglašavamo da se velik dio obrednih radnji, pomazanja, ispisivanje abecede na podu i druge obredne radnje, odvijao se iza zatvorenih vrata, uključujući samo biskupa i njegove službenike bez prisustva laika, odnosno svjedoka. Ovo tvrdimo iz današnje perspektive,

⁷⁵ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 296.

⁷⁶ Usp. J. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 205.

⁷⁷ Usp. M. B. BRUUN, L. I. HAMILTON, *Rites for Dedicating Churches*, 183.

budući da i Opća uredba Rimskog misala⁷⁸ (OURM), koristi pojmove „ako je zgodno“, „ovim ili sličnim riječima“, „u granicama mogućnosti“, „poželjno je“, „ako se čini prikladnim“ i sl. Stoga, za pretpostaviti je da su slavitelji toga vremena morali uzimati u obzir pastoralne i prostorne mogućnosti za oblikovanje slavlja, bez obzira na rubrike.

U ovom smo poglavlju pružili kratak pregled povijesti posvete crkve, počevši od početka, odnosno rimskih vremena do dvadesetog stoljeća. Prikazali smo kako su pojedini pape dodavali, zabranjivali i učili kako obred treba izgledati. Tijekom stoljeća, obred posvete nove crkve razvijao se sve do desetog stoljeća i prenesen je kroz Duranda i *Pontificale Romanum* sve do našeg vremena. U sljedećem poglavlju usredotočit ćemo se na reforme u 20. stoljeću i obrednik iz 1961. odnosno 1962. godine.

1.9. Reforme u 20. stoljeću

Povijesni pregled obreda posvećenja crkve prikazan gore u prvom poglavlju pokazao je da je postojalo kontinuitet u obredu sve do ranog dvadesetog stoljeća.

U prošlom stoljeću, Crkva je provela dvije značajne liturgijske reforme. Prvo, papa Pio XII. koji je nakon objave enciklike o liturgiji, *Mediator Dei*, 28. svibnja 1948. osnovao liturgijsku komisiju s ciljem revidiranja mnogih liturgijskih obreda Crkve, uključujući i slavlje Velikog tjedna. Jedan od prioriteta Komisije bio je izrada novog Rimskog Pontifikala. Ovaj revidirani liturgijski priručnik sadržavao je modificirani obred posvete crkve i objavljen je 1961. godine, a tiskan 1962. godine.⁷⁹ Obred posvete crkve u *Pontificale Romanum* 1962 (PR 1962) služi kao ključna polazna točka za kasnije revizije. Cilj ovog reda bio je pojednostaviti obred, izbaciti ponavljajuće geste i integrirati cijelo slavlje unutar svete mise. Uz to, blagoslovi vode, posuđa, crkvenog rublja i drugih liturgijskih predmeta izdvojeni su iz glavnog slavlja i vjernici ne sudjeluju u tim blagoslovima.⁸⁰ Također, biskupi su izrazili želju da se obredi prilagode različitim okolnostima te da se odobri korištenje nekih tekstova na narodnom jeziku. Osim toga, provedena je reorganizacija cjelokupnog sadržaja pontifikala.⁸¹

⁷⁸ *Rimski misal prerađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI, preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba iz trećeg tipskog izdanja*, Zagreb, 2004. (= OURM)

⁷⁹ *Pontificale Romanum. Pars prima. Pars secunda*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1962. (= PR 1962). Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 114.

⁸⁰ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 296.

⁸¹ Usp. J. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 220.

Drugo, s Drugim vatikanskim koncilom dogodila se opća reforma liturgije na osnovu Konstitucije o svetoj liturgiji, *Sacrosanctum Concilium*. U obje faze reforme obreda posvete crkve nastojale su uskladiti tradiciju i inovaciju kako bi pojednostavile obrede, istovremeno zadržavajući njihovo simboličko bogatstvo. Ove reforme imale su za cilj ponovno istaknuti Euharistiju kao središnji dio čina posvećenja. Osim toga, cilj je bio obnoviti i potaknuti aktivno sudjelovanje vjernika u liturgiji.⁸²

1.10. Rimski pontifikal 1961./62.

Ovaj Rimski pontifikal proglašen je 13. travnja 1961. dekretom *Pontificale Romanum*, a objavljen 1962. godine. Tijekom stoljeća, obredu posvete crkve, odnosno dijelu u kojem se crkva čisti, svjedočili su samo svećenici. Stoga je revidirani obred zahtijevao sudjelovanje vjernika i pružao pojednostavljene napjeve. PR 1962 sadrži 30 obreda posveta i blagoslova koji je tiču posvete, odnosno blagoslova mjesta koje će biti korišteno za liturgiju. Drugi obred je *Ordo ad ecclesiam dedicandam et consecrandam* koji sadrži posvetu, polaganje relikvija, posvetnu molitvu i svetu misu.⁸³ Posebno valja primijetiti da se misa nije označena kao *pars*, odnosno dio obreda. Naprotiv, broj 52. potvrđuje: „Misa posvete u činu posvećenja crkve je dio cjelokupnog obreda posvećenja“⁸⁴.

Uvodne napomene govore o pohranjivanju relikvija i kažu da se povelja, koja potvrđuje vjerodostojnost relikvija i oproste koji se dobivaju njihovim polaganjem kao i godišnjica posvete, priloži uz relikvije u koje neka se doda tri zrna tamjana. To je primjer zadržavanja stare prakse. Povelja treba sadržavati sljedeću formu:

„A.D. ... die ... mensis ... Ego N. Episcopus N. consecravi ecclesiam et altare hoc, in honorem sancti N. et reliquias sanctorum Martyrum N. et N. in eo inclusi, et singulis Christi fidelibus hodie indulgentiam plenariam, et in die anniversario dedicationis huiusmodi ipsam visitantibus quingentos dies de vera indulgentia, in forma Ecclesiae consueta concessi.“⁸⁵

Zatim se posuda s relikvijama s poštovanjem zapečati. Dalje, napomene nalažu biskupu slavitelju, kleru i puku koji će sudjelovati u obredu post dan prije slavlja posvete

⁸² Usp. J. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 208.

⁸³ *Ordo ad ecclesiam dedicandam et consecrandam*, u: PR 1962, vol. 2, 9-44.

⁸⁴ PR 1962, vol. 2, br. 52, 44.

⁸⁵ PR 1962, vol. 2, br. 3, 9. Vlastiti prijevod: *A.D. ... dana ... mjeseca, ja N. biskup N. posvetio sam ovu crkvu i oltar, u čast svetom N. i u njemu su pohranjene relikvije svetih mučenika N. i N., te svim Kristovim vjernicima danas dajem potpuni oprost, a na godišnjicu posvete svima koji pohode crkvu, po crkvenoj formi, udjeljujem 500 dana oprosta.*

crkve. Također, večer prije neka se slavi svečana Večernja molitva u kojoj će se relikvije pronijeti ulicom prema crkve i čuvati na prikladnom mjestu.⁸⁶ Potom slijede upute za slavlje službe Časova. Neka se slavi bdijenje pred relikvijama u čast svetaca i mučenika onih čije su svete moći. Onda slijede upute o posveti pokrajnjih oltara koje neka posvete drugi biskupi kojima je to dodijeljeno. Zadnji broj Napomena nalaže rektoru crkve da pouči vjernike o svetim obredima, važnosti posvete i nužnosti brige i skrbi za crkvu.

„Curent demum rector ecclesiae dedicandae vel alii ad quos spectat, ut fideles quorum usui ecclesia est exstructa, non tantum tempestive de solemnii consecratione moneantur, sed etiam, ut de ipsis ritibus eorumque significatione opportune edoceantur. Praestat denique, ut iidem fideles debita imbuantur erga suam ecclesiam devotione, ut in posterum quoque, sponte ac libenter, quantum pussunt, ad decorem eiusdem ecclesiae augendum eamque debite conservandam opem suppeditare non desinant.“⁸⁷

Prvi dio obreda naziva se *lustratio*, odnosno čišćenje crkve. Crkvena vrata su zatvorena, unutar crkve nalazi se đakon obučen u ljubičasto liturgijsko ruho. Biskup, koji nije u liturgijskom ruhu, prilazi mjestu gdje su čuvane relikvije i tamo oblači liturgijsko ruho ljubičaste boje. Ostali biskupi, ako ih ima, koji će posvetiti pokrajnje oltare, prilaze mjestu gdje su pripremljene relikvije i zauzimaju svoje mjesto. Zatim biskup slavitelj u pratnji svećenstva svečano korača prema vratima crkve koja će biti posvećena. Na vratima crkve, biskup zaziva Boga za pomoć. Ako nije ranije pripremljena, sada se priprema gregorijanska voda, smjesa vode, soli, vina i pepela.⁸⁸ Slijedi procesija u kojoj biskup u šutnji izvana crkvu škropi gregorijanskom vodom dok zbor pjeva Psalam 86⁸⁹ s antifonom *Bene fundata est domus Domini supra firmam petram*⁹⁰. Procesija započinje s desne strane crkve, obilazi ju i vraća se do glavnih vrata. Potom biskup moli da Bog čuva ovu kuću koju je On utemeljio i da se u njoj obavlja služba Njemu u čast.⁹¹ Potom biskup traži da se otvore vrata, izgovara: „Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae“ (Ps 24,7)⁹² i triput kuca križem na vrata. Iznutra đakon

⁸⁶ Usp. PR 1962, vol. 2, br. 4, 9.

⁸⁷ PR 1962, vol. 2, br. 8, 11. Vlastiti prijevod: *Rektor crkve koja će se posvetiti ili drugi koje on angažira trebaju se pobrinuti da vjernici, za čiju je uporabu crkva sagrađena, ne samo budu pravodobno obaviješteni o svečanoj posveti, nego i da budu prikladno poučeni o samim obredima i njihovom značenju. Napokon, stoji da vjernici budu prožeti predanom obvezom prema svojoj Crkvi, da i ubuduće, koliko mogu, dragovoljno i slobodno ne prestaju davati u izobilju za urešavanje iste crkve, koju treba dograditi, te za radove potrebne za njezino očuvanje.*

⁸⁸ Usp. PR 1962, br. 9-11, 11-12.

⁸⁹ Broj Psalma naveden je prema Vulgati. Odgovara Ps 87.

⁹⁰ Vlastiti prijevod: *Kuća Gospodnja dobro je utemeljena na čvrstoj stijeni.*

⁹¹ Usp. PR 1962, br. 11-12, 12-13.

⁹² PR 1962, br. 13. Usp. Ps 24,7: „Podignite, vrata, nadvratnike svoje, dižite se, dveri vječne, da uniđe Kralj slave!“

odgovara pitanjem: „Quis est iste Rex gloriae“?⁹³ Biskup i sav kler odgovaraju: „Dominus virtutum ipse est Rex gloriae“⁹⁴. Kada se vrata otvore, biskup križem označava prag i izgovara: „Ecce crucis signum: fugiant phantasmata cuncta“⁹⁵. Nakon toga, svi u procesiji, na čelu s križem, ulaze u crkvu. Kada svi vjernici uđu, započinju Litanije Svih svetih u kojima se svetac kojemu se posvećuje crkva zaziva tri puta, a svetac čije su relikvije, dva puta.⁹⁶ Nakon toga, biskup kruži i škropi unutrašnjost crkve gregorijanskom vodom dok se pjevaju Psalmi 121 (= 122) uz antifonu *Haec est domus Domini firmiter aedificata: bene fundata est supra firmam petram*⁹⁷ i 83 (= 84) uz antifonu *Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta caeli*⁹⁸. Nakon škropljenja, biskup se vraća pred oltar i moli molitvu. Slijedi čišćenje oltara koji se škropi istom vodom i biskup čini znak križa u sredini i na svakom uglu oltara dok zbor pjeva Psalam 42 (= 43) s antifonom *Introibo ad altare Dei; ad Deum qui laetificat iuventutem meam*⁹⁹. Drugi biskupi na isti način škrope oltare koji su im dodijeljeni, ako nisu prisutni, biskup slavitelj na isti način škropi svaki pokrajnji oltar. U međuvremenu, jedan služitelj (*unus ex ministris*) na podu ispred pričesne ograde ili usred crkve, ovisno o broju vjernika, prosipa pepeo ili pijesak u obliku Andrijinog križa, zatim biskup ispisuje grčka i latinska slova abecede i tako preuzima duhovno vodstvo crkve i moli se za njezinu posvetu Bogu.¹⁰⁰

Drugi dio odnosi se na prijenos i pohranu relikvija. Biskup i službenici mijenjaju ljubičasto ruho i oblače bijelo, te zajedno s vjernicima kreću prema mjestu gdje su relikvije bile smještene tijekom bdijenja. Ondje, biskup izgovara molitvu. Đakon/i u crvenim dalmatikama preuzimaju i nose kovčeg s relikvijama u procesiji u crkvu uz pjevanje psalama 149 i 150 i antifona. Kada procesija stigne pred oltar, kovčeg s relikvijama postavlja se pored oltara uz svijeće. Nakon toga, ponavlja se antifona iz Psalma 150. Potom biskup ostavlja štap i kâdi relikvije. Bez mitre pažljivo uzima posudu s relikvijama za glavni oltar i postavlja je s poštovanjem na pripremljeno mjesto unutar oltara. Zatim, ako su prisutni drugi biskupi, oni preuzimaju posude s relikvijama i s klerom odlaze do odgovarajućeg pokrajnjeg oltara gdje se na isti način, s velikim poštovanjem, pohranjuju relikvije. Potom se blagoslovi cement te pomiješa s

⁹³ PR 1962, br. 13. Vlastiti prijevod: *Tko je taj Kralj Slave?*

⁹⁴ *Isto*. Vlastiti prijevod: *Gospodin silan, On je Kralj Slave*.

⁹⁵ *Isto*. Vlastiti prijevod: *Evo znaka križa, neka odstupe svi zli duhovi*.

⁹⁶ Usp. PR 1962, br. 14-15, 13-17.

⁹⁷ Vlastiti prijevod: *Kuća Gospodnja utemeljena je na čvrstoj stijeni*.

⁹⁸ Vlastiti prijevod: *Ovo nije ništa drugo doli, Kuća Božja i vrata nebeska*.

⁹⁹ Vlastiti prijevod: *Pristupit ću žrtveniku Božjem, k Bogu koji razveseljuje mladost moju*.

¹⁰⁰ Usp. PR 1962, br. 16-25, 17-25.

gregorijanskom vodom i zatvaraju se mjesta na kojima su relikvije pohranjene.¹⁰¹ Dok se relikvije pohranjuju, a ima više pokrajnjih oltara, kao npr. u katedralnim ili samostanskim crkvama i budući da svaki oltar mora imati relikvije, zbor pjeva sljedeće antifone:

„Sub altare Dei sedes accepistis, Sancti Dei: Intercedite pro nobis ad Dominum Iesum Christum.“¹⁰²

„Sub altare Dei audiui voces occisorum, dicentium: Quare non defendis sanguinem nostrum? Et acceperunt divinum responsum: Adhuc sustinete modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum, alleluia.“¹⁰³

„Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt: et vivent nomina eorum in aeternum.“¹⁰⁴

Polaganje relikvija završava molitvom koja se temelji na Gelazijevom sakramentaru¹⁰⁵ u kojoj se moli da Bog po zaslugama ovih svetaca pomaže crkvi i vjernom narodu.

U trećem dijelu obreda crkva i oltar se posvećuju. Biskup obilazi crkvu počevši od bočne strane Evanđelja prema glavnim vratima i maže svetom krizmom zidove crkve na dvanaest mjesta označenim križem i svijećom. Pred svakim križem zastane, desnim palcem oblikuje križ sa svetom krizmom u sredini naslikanog križa govoreći: „Sanctificetur et consecretur hoc templum, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: in honorem Dei, et memoriam Sancti N.“¹⁰⁶ Potom tri puta okadi križ, a svećenik pažljivo briše krizmu sa zida. Martimort oštro osuđuje ovaj postupak: „Ali kakva je to smiješna i nepodrživa novotarija da svećenik obriše pomast! To narušava značenje znaka“¹⁰⁷. Zatim slijedi molitva posvete crkve:

„Deus, qui in omni loco dominationis tue clemens ac benignus dedicator assistis, exaudi nos, quaesumus, et concede, ut inviolabilis huius loci

¹⁰¹ Usp. PR 1962, br. 26-35, 25-32.

¹⁰² PR 1962, br. 32, 30. Vlastiti prijevod: *Zauzeli ste mjesta pod oltarom Božjim, sveci Božji: zagovarajte nas u Gospodina Isusa Krista.*

¹⁰³ PR 1962, br. 32, 30-31. Vlastiti prijevod: *Pod Božjim oltarom čuo sam glasove pobijenih kako govore: Zašto ne branite našu krv? I primiše božanski odgovor: Još malo potrpi dok se ne napuni broj tvoje braće, aleluja.*

¹⁰⁴ PR 1962, br. 32, 31. Vlastiti prijevod: *Tijela svetaca pokopana su u miru: i njihova će imena živjeti vječno.*

¹⁰⁵ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 133.

¹⁰⁶ PR 1962, br. 36, 32. Vlastiti prijevod: *Neka se posveti i uščuva ovaj hram u ime Oca i Sina i Svetoga Duha: u čast Božju, a na spomen svetoga N.*

¹⁰⁷ J. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 237.

permaneat consecratio; et beneficia tui muneris, universitas fidelium, que tibi supplicat, percipere mereatur.“¹⁰⁸

Onda se posvećuje oltar. Biskup, stojeći na gornjem dijelu oltara, umoči palac desne ruke u svetu krizmu i pet puta učini znak križa na oltaru i svakom križu kaže: „Signetur, sanctificetur et consecretur hoc altare, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: in honorem Dei, et memoriam Sancti N.“¹⁰⁹ Uz to, krizmom se maže i prednji dio oltara, stupovi i uglovi. Drugi biskupi, ako ih ima, na isti način pomazuju ostale oltare. Zbor pjeva Psalam 44. Potom biskup oblikuje od tamjana pet križeva i postavi ih na mjesta gdje je mazio krizmom te zapali tako da tamjan gori.¹¹⁰ Ovaj trenutak podsjeća na čin pobožnosti koji su učinili Abraham, Izak i Jakov, označavajući obilje blagoslova koji su ostvareni kroz žrtvu Novog zavjeta. Ovi elementi uspostavljaju most između sadašnjih i budućih slavlja na oltaru, povezujući ih na taj način s biblijskim tradicijama žrtvovanja i oltara.¹¹¹ Slijedi molitva posvete oltara koju biskup moli tihim glasom:

„Deus omnipotens, in cuius honore altare hoc sub invocatione tui nominis consecramus, clemens et propitius preces nostrae humilitatis exaudi, et praesta, ut in hac mensa sint tibi libamina accepta, sint grata, sint pingua, et Spiritus Sancti tui semper rore perfusa; ut omni tempore in hoc loco supplicantis tibi familiae tuae anxietates releves, aegritudines cure, preces exaudias, vota suscipias, desiderata confirmes, postulata concedas.“¹¹²

Nakon toga, blagoslivljaju se tepisi, liturgijsko posuđe i crkveni ukrasi, osim ako ih već prije nije blagoslovio biskup ili drugi svećenik. Dok klerici brišu oltar i pripremaju ga za misno slavlje, biskup i prezbiteri odlaze u sakristiju kako bi obukli liturgijsku odjeću bijele boje za misu. Dolikuje da ova misa bude svečana ili barem pjevana, ali iz opravdanih razloga može biti i samo čitana. Na kraju biskup daje svečani blagoslov i gore navedene oproste izostavljajući posljednje Evanđelje sv. Ivana te se svi vrate u sakristiju.¹¹³

¹⁰⁸ PR 1962, br. 41, 35. *Bože, koji si milosrdan i blag u svakom mjestu, budi s nama, molimo te, i daj da ovaj sveti prostor ostane nepovredivo posvećen; i neka zajednica vjernika, koja ti se moli, zasluži primati blagoslove tvojih darova.*

¹⁰⁹ PR 1962, br. 42, 35. Vlastiti prijevod: *Neka se zapečati, posveti i ušćuva ovaj oltar u ime Oca i Sina i Duha Svetoga: na čast Božju i na spomen svetoga N.*

¹¹⁰ Usp. PR 1962, br. 42-47, 35-38.

¹¹¹ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 133-134.

¹¹² PR 1962, br. 49, 39. Vlastiti prijevod: *Svemoguću Bože, u čiju čast posvećujemo ovaj oltar zazivanjem tvoga imena, usliši milostivo naše ponizne molitve i daj da na ovom stolu darovi koje ti prinosimo budu prihvatljivi, budu bogate rosom tvoga Duha Svetoga natopljeni; da u svakom trenutku na ovom mjestu, obitelj svoju oslobodiš tjeskobe, njihovih bolesti, čuješ njihove molitve, prihvatiš njihove želje i ispuniš njihove zahtjeve.*

¹¹³ Usp. PR 1962, 43-44.

Ovaj obrednik uvodi važnu novinu i predviđa da puk bude prisutan u crkvi od Litanija Svih svetih i promatra obrede čišćenja i posvete. Možemo primijetiti da obred ima trostruku strukturu i podsjeća na sakramente kršćanske inicijacije: čišćenje i egzorcizam kao krštenje, pomazanje kao krizma i konačno Euharistija koja upotpunjuje i završava obred. Uz to, dijelovi obreda djeluju rascjepkano i unatoč napretku, u usporedbi s prijašnjim ritualima, euharistijsko slavlje nije dovoljno istaknuto, iako je integrirani dio obreda nije glavni posvetni čin. Premda su mnogi elementi obreda promijenjeni u PR 1962, upotreba relikvija nastavila se na isti način i na istom mjestu unutar obreda kao tradicija koja traje više od tisuću godina.¹¹⁴ Cilj reforme bio je skraćivanje obreda, izbacivanja srednjovjekovnih gesti i dopuštanje sudjelovanja vjernika. Kao rezultat toga, PR 1962 je nesumnjivo jednostavniji od svojih prethodnika. Pojednostavljenje obreda, kao i naponi usmjereni na poučavanje svećenstva i vjernika o obredu, doprinose njegovoj razumljivosti i olakšavaju sudjelovanje vjernika koji su sada prisutni tijekom cijele liturgije, vjernici su u mogućnosti sudjelovati te se pridružiti pjevanju i čitanju tekstova.

¹¹⁴ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 137.

2. Drugi vatikanski sabor

Sabor je započeo 11. listopada 1962. godine. Cilj Drugog vatikanskog sabora u Konstituciji o svetoj liturgiji, *Sacrosanctum Concilium*¹¹⁵ (= SC) bio je pružiti potrebne temelje, norme i upute za liturgijsku reformu. Konstitucija izrijeком spominje neke obrede, ali načelno govori da obrede treba prilagoditi duhu vremena.

Koncilski oci i koncilna komisija nisu se izrijeком bavili posvetom crkava i oltara, ali rad na sakramentalima (blagoslovinama) pruža ključne uvide za tumačenje postkoncilskog obreda. Ipak, načela i smjernice koncila primijenjene su na obred posvete crkve u postkoncilskoj reformi. Članci SC 59-62 uvod su u treće poglavlje o sakramentima i sakramentalima. Ti članci primjenjuju teološke, povijesne i pastoralne temelje i smjernice iz prvog poglavlja SC. Preostali dio trećeg poglavlja, SC 63-82, primjenjuje članke SC 59-62 na konkretne slučajeve. Što se tiče sakramentalna, raspravljalo se o dva aspekta: mogućnosti korištenja narodnih jezika i mogućnosti laika da vrše neke sakramentale.¹¹⁶ SC 60 definira blagoslovine kao svete znakove kojima se postižu duhovni učinci te kaže da se vjernici „pripremaju za primanje glavnoga učinka sakramenata i posvećuju se razne okolnosti života“ osobito u slavlju Euharistije. SC 60 temelji se na SC 10 koji kaže da bogoslužje vrhunac i izvor i snaga za djelovanje Crkve (usp. SC 10). Dakle, sakramentali su usmjereni prema sakramentima, posebno Euharistiji. SC 62 navodi dva razloga zbog kojih je nužna izmjena bogoslužja sakramentalna. Prvo, referira se na dodatke, koji su se kroz stoljeća uvukli u obrede, koji su vjernicima skretali pozornost i razumijevanje samog obreda, te zahtjeva da se obredi prilagode zahtjevima suvremenog doba. Naime, „sve su to bili srednjovjekovni dodaci po uzoru na predugi starozavjetni ritual posvećenja oltara i hrama“¹¹⁷. Drugo, nužnost za prilagođavanjem potrebama današnjeg vremena. Vidimo, dakle, da članci SC 62 i 63 pretpostavljaju dva načela. Prvo, cilj liturgijske reforme je da vjernici bolje razumiju obred te upotreba narodnog jezika. Drugo, prilagođavanje obreda povratkom na izvore i prvotno, apostolsko, razumijevanje te da dodaci „ne opterećuju nijedan obred“¹¹⁸. SC 79 također drugim riječima ističe ista načela: „Neka se prerade blagoslovine tako da se ima u vidu prvotno načelo o svjesnom, djelatnom i lakom sudjelovanju vjernika te uzimajući u obzir

¹¹⁵ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o svetoj liturgiji, *Sacrosanctum Concilium*, u: *Drugi vatikanski koncil*, Zagreb, 1993. (= SC)

¹¹⁶ Usp. S. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 238.

¹¹⁷ *Isto*, 230.

¹¹⁸ M. KIRIGIN, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, Zagreb, 1985., 253.

zahtjeve našega vremena“. Prvo načelo, o sudjelovanju vjernika, temelji se na SC 14 iz kojeg iščitavamo tri razloga. Najprije, sudjelovanje zahtjeva sama narav bogoslužja. Sljedeće, ono se temelji na krštenju i poslanju. Konačno, kao cilj liturgijske obnove „mora se najbrižnije svratiti pozornost na to puno i djelatno sudjelovanje svega naroda“ (SC 14). Dalje se ističe da je za uspješnost ovih odredbi potreban liturgijski odgoj svećenstva u sjemeništima i na teološkim fakultetima (usp. SC 14-19). Konstitucija u zadnjem članku petog poglavlja postavlja princip odnosa prema svecima i relikvijama:

„U Crkvi se prema predaji časte sveci; također se drže u časti njihove vjerodostojne relikvije i slike. Blagdani svetaca razglašuju čudesna Kristova djela u njegovim slugama, a vjericima stavljaju pred oči prikladne primjere za nasljedovanje.“ (SC 111)

Dakle, sveci, a posebno mučenici, nam pokazuju primjer kako nasljedovati Krista te smijemo i možemo častiti njihove relikvije. To se vidi kasnije u shvaćanju uloge i odnosa prema relikvijama koje u opcionalne u novom obredu.

Konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium*¹¹⁹ (= LG) ističe povezanost ekleziologije i liturgije, a u broju 7 načelno govori tijelu Kristovu – Crkvi i euharistijskom zajedništvu (usp. LG 7). Ova konstitucija dodala je teološko razumijevanje Crkve i njezina naroda koje je bilo potrebno izraziti unutar Obreda posvete crkve.¹²⁰ O svetima, točnije odnosu nebeske i putujuće Crkve konstitucija kaže:

„Jer kao što nas kršćansko zajedništvo među putnicima privodi bliže Kristu, tako nas ophođenje sa svecima povezuje s Kristom, od kojega kao od Izvora i Glave proistječu sva milost i život samoga Božjeg naroda. Stoga u najvećoj mjeri dolikuje da te prijatelje i subaštinike Isusa Krista, našu braću i iznimne dobročinitelje, ljubimo, za njih Bogu iskazujemo dužnu zahvalnost te ih »ponizno zazivamo i utječemo se njihovim molitvama, podršci i pomoći radi dobročinstava koja nam valja od Boga isprositi po njegovu Sinu Isusu Kristu, našem Gospodinu, koji je naš jedini Otkupitelj i Spasitelj.« (LG 50)

Ovdje se primjenjuje biblijsko i patrističko razumijevanje i želi reći da sveci pomažu Crkvi i povezuje nas s Kristom. Nadalje, *Lumen Gentium* jasno ističe da su sve stvari usmjerene prema Kristu, koji je glava Crkve i jedini Spasitelj. Izjave konstitucije o kršćanima, Kristu i eklezijalnoj euharistiji pripremile su teološki temelj za reformu Obreda posvete crkve. Uz to, konstitucija o Crkvi kaže kako nam liturgija pomaže u povezivanju sa svetima. Ona tvrdi:

¹¹⁹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija o Crkvi, *Lumen Gentium*, u: *Drugi vatikanski koncil*, Zagreb, 1993. (= LG)

¹²⁰ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 144.

„Slaveći, dakle, euharistijsku žrtvu, najtješnje se pridružujemo bogoštolju nebeske Crkve time što smo u zajedništvu i častimo spomen u prvom redu slavne vazda Djevice Marije, ali i blaženoga Josipa i blaženih apostola i mučenika i sviju svetih.“ (LG 50)

Zatim, u sljedećem broju, slijedeći nauk prijašnjih svetih koncila, donosi izričite pastoralne smjernice za suvremeno čašćenje svetih:

„Neka, dakle, poučavaju vjernike da se pravo štovanje svetaca ne sastoji toliko u mnoštvu vanjskih čina, nego više u jakosti naše djelotvorne ljubavi, kojom za svoje veće dobro i za dobro Crkve tražimo od svetaca »u životu primjer, u zajedništvu drugovanje i u zagovoru pomoć«. S druge strane, neka pouče vjernike da naša životna povezanost s nebesnicima – samo ako se shvaća u punijem svjetlu vjere – nipošto ne umanjuje poklonstveno štovanje dano Bogu Ocu po Kristu u Duhu, nego ga, naprotiv, još više obogaćuje.“ (LG 51)

Čitamo kako je dužnost na onima „kojih se to tiče“ prvenstveno biskupa, prezbitera i đakona (usp. LG 23; 28; 29) da štite jedinstvo vjere, poučavaju i objasne vjernicima pravi način štovanja svetaca te poučeni njihovim primjerom svjedoče u današnjem vremenu. Autorica koju slijedimo u ovom radu tvrdi da je *Lumen Gentium* odredio liturgijski odnos između Krista, svetaca i vjernika jasnije nego *Sacrosanctum Concilium*.¹²¹ Vidimo, dakle, kako su koncilski oci, posebice u Konstituciji o Crkvi i svetoj liturgiji, iznijeli nove poglede na zajednicu vjernika, odnos proslavljene i putujuće Crkve i Krista te shvaćanje euharistijskog slavlja koje nas sve povezuje. Istodobno, jasno ističući štovanje Boga Oca po Kristu u Duhu kao i važnost Euharistije te su tako dokumenti pripremili temelje za obnovu Reda posvete crkve.

2.1. Novi red posvete crkve i oltara

Kao rezultat napora usmjerenih prema obnovi liturgije nakon Drugog vatikanskog koncila, na Duhove, 29. svibnja 1977. godine objavljeno je tipsko izdanje novog obreda posvete crkava – *Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*¹²² koje je dio Rimskog pontifikala. Hrvatski prijevod istog izdanja objavljen je u Zagrebu 1980. godine pod nazivom *Rimski pontifikal, Red posvećivanja crkve i oltara*.¹²³ Isti je obred objavljen osam godina kasnije zajedno s obredima ređenja, zavjetovanja i postavljanjem u službe.¹²⁴

¹²¹ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 145.

¹²² *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo dedicationis ecclesiae et altaris. Editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1977.

¹²³ *Rimski pontifikal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. Službe u crkvi. Ređenja. Posvete. Zavjetovanja*, KS, Zagreb, 1988. (=RP 1988) Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, A. Benveniste (ur.), Zagreb, 1993., 343-344.

¹²⁴ *Rimski pontifikal. Službe u Crkvi. Ređenja. Posvete. Zavjetovanja*, Zagreb 1988., 133-214. (=RP 1988)

2.2. Odredba

Odredba i kasnije uvodne napomene pružaju ključne uvide o izmjenama u obredu, posebno o ulozi relikvija i važnosti svete mise. Uz to, svako poglavlje sadrži vlastite napomene. U prvoj rečenici Odredba ističe da obred posvete crkve pripada jednom od najsvetijih liturgija Crkve. Mjesto gdje se kršćanska zajednica okuplja za slušanje Božje riječi, molitvu hvale i slavljenje sakramenata, posebno Euharistije, predstavlja slikovit prikaz Crkve. Ona je kao hram Božji, izgrađena od živog kamenja, dok oltar okružen narodom omogućuje sudjelovanje u Gospodnjoj žrtvi i primanje nebeske gozbe.¹²⁵

2.3. Struktura obrednika

U RP 1988 nalaze se dva reda posvete crkve i jedan red posvete oltara. Jednostavna struktura ovih redova jasno očituje središte Euharistije. Osim toga, obnovljeni obredi potiču aktivno sudjelovanje vjernika putem jednostavnih, ali simbolično bogatih liturgijskih elemenata. Kao rezultat toga, novi obredi izražavaju i ostvaruju svrhu posvećenja.¹²⁶

Unutar novog obreda posvete crkve i oltara uočavamo prisutnost sedam različitih slavlja.¹²⁷

- Red polaganja kamena temeljca ili red početka gradnje crkve.
- Red posvete crkve.
- Red posvete crkve u kojoj se već redovito slave otajstva.
- Red posvete oltara.
- Red blagoslova crkve.
- Red blagoslova oltara.
- Red blagoslova kaleža i plitice.

Budući da je red posvete crkve najopsežniji, posvetit ćemo mu posebnu pozornost i pružiti detaljan prikaz. Ostale redove ćemo, samo kratko i sažeto opisati.

Prethodne napomene za prvo poglavlje, koje se odnosi polaganja kamena temeljca i na blagoslov gradilišta, ističe da je dobro da se slavi obred kojim se zaziva Božji blagoslov.¹²⁸ Red blagoslova sastoji se od četiri dijela: ophoda, dva čitanja s Evanđeljem

¹²⁵ Usp. RP 1988, 135.

¹²⁶ Usp. S. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 251.

¹²⁷ Usp. RP 1988, 133-214.

¹²⁸ Usp. RP 1988, 136.

propisanih za obred posvete crkve¹²⁹, blagoslova gradilišta i blagoslova i polaganja kamena temeljca. Na kraju slijedi sveopća molitva, Očenaš i blagoslov naroda.¹³⁰ Vidimo, dakle, da je ovaj obred jednostavan i odvija uz liturgiju riječi i blagoslov i ne zahtijeva posebno slavlje mise. Preporučljivo je da se održi u dan, osim u vazmenom trodnevlju, kada je moguće okupiti veći broj vjernika.

Drugo poglavlje sadrži sam obred posvete crkve koji započinje ulaznom procesijom, dok su molitva posvete i pomazanje uklopljene u misno slavlje između liturgije riječi i euharistijske službe. Uvodne napomene pružaju smjernice za pripremu, slavlje i obljetnicu posvete.

Treće poglavlje donosi Obred posvete crkve koja se već koristi, ali nije građevinski završena. Naime, ovo je skraćena verzija obreda posvete crkve. Obred je smješten unutar misnog slavlja i može biti bez ulazne procesije.

Četvrto poglavlje obuhvaća Obred posvete [novog] oltara koji je također integriran u misno slavlje. Struktura je slična obredu posvete, ali bez svečanog ulaza.

Zatim slijede obredi blagoslova crkve i oltara te blagoslov kaleža i plitice. Prva dva se koriste za liturgijske prostore koji će samo povremeno biti korišteni (npr. kapelice). Možemo vidjeti da su obnovitelji ponudili više obreda za različite pastoralne okolnosti te stvorili različita liturgijska slavlja za različite situacije koje prožima ista koncilna teologija euharistijskog zajedništva.

2.4. Uvodne napomene reda posvete crkve

Uvodne napomene reda posvete crkve sastoje se od sedam dijelova nejednake dužine: narav i dostojanstvo crkava, naslov crkve i moći svetih što se u njoj pohranjuju, slavljenje posvete, prilagodba obreda, pastoralna priprema i godišnjica posvete.

Prvi dio, narav i dostojanstvo crkava, donosi teme iz SC i drugih koncilskih dokumenata, i ističe kako je Krist postao istinski i savršeni hram Novog saveza po smrti i uskrsnuću. On okuplja zajednicu vjernih, koja je ujedinjena u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga, okupljena u zgradi, kao putujuća crkva u zajedništvu sa slavnom, nebeskom Crkvom (usp. SC 2, 8; LG 4, 7, 48-51; KKC 1111¹³¹ i dr.).¹³² Crkva treba biti "prikladna

¹²⁹ *Biblijska čitanja*, u: RP 1988, 295.

¹³⁰ Usp. RP 1988, 136-143.

¹³¹ *Katekizam katoličke crkve*, Zagreb, 2016. (= KKC)

¹³² Usp. RP 1988, br. 2, 144.

za liturgijska slavlja, da odsijeva plemenitom ljepotom“ i omogućiti da „svaki pravilno izvršava svoju službu“ (usp. SC 26-32; LG 26-29).¹³³ Zbog toga je od starine postojao običaj da se zgrade za bogoslužje – crkve posvećuju. Štoviše, napomene navode potrebu za svečanim obredom.¹³⁴ Potom, prethodne napomene donose novi vid shvaćanja posvećenja:

„Kad se crkva posveti, sve što se u njoj nalazi, kao što su: krsni studenac, križ, slike, orgulje, zvona, postaje križnoga puta treba smatrati da su po obredu posvećenja podignute i blagoslovljene, tako da ih ne treba posebno još ponovno podizati i blagoslivljati.“¹³⁵

Dakle, posvećenjem, odnosno blagoslovom crkve svi njezini dijelovi jednako su i istovremeno posvećeni. Unatoč tome, Rimski obrednik *Blagoslovi*¹³⁶ sadrži blagoslove novih crkvenih predmeta za liturgijsku upotrebu. U uvodnim napomenama obrednika ponavlja se gore navedeno, ali dodaje da pojedini blagoslovi (npr. križa, zvona, orgulja i sl.) imaju posebnu vrijednost i pastoralni značaj te ih s pravom vrši biskup ili upravitelj crkve, u izvanrednim prilikama i đakon.¹³⁷

Svaka crkva treba imati svoj naslov koji neka bude: Presveto Trojstvo ili otajstvo iz Kristova života koje se slavi u bogoslužju; Duh Sveti; otajstvo blažene Djevice Marije koje se slavi u bogoslužju; sveti anđeli; svetac koji je upisan u Rimski martirologij ili koji blaženik uz dozvolu Apostolske stolice. Naslov treba biti samo jedan, ukoliko se ne radi o svecima koji u kalendar upisani zajedno.¹³⁸ Uz to, Zakonik kanonskog prava kaže da se naslov nakon posvete ne može mijenjati.¹³⁹ U isto vrijeme uvodne napomene RP 1988 pružaju ključne uvide u glavne promjene u obredu vezano za ulogu i polaganje relikvija. Možemo iščitati da je ugradnja relikvija od sada opcionalna i ovisi o mjesnom biskupu. Napomena kaže da je „prikladno“ da se sačuva rimska predaja ugradnje relikvija, samo ako se utvrdi njihova vjerodostojnost. Dalje, navodi da trebaju biti dovoljno velike kako bi se jasno prepoznalo da se radi o ostacima ljudskog tijela. Važno je napomenuti da se moći pohranjuju ni na oltar niti u oltarnu ploču nego ispod nje.¹⁴⁰

¹³³ Usp. RP 1988, br. 3, 144.

¹³⁴ Usp. RP 1988, br. 2, 144.

¹³⁵ RP 1988, br. 3, 144.

¹³⁶ *Blagoslovi*, Zagreb, 2007.

¹³⁷ Usp. *isto*, 327-451.

¹³⁸ Usp. RP 1988, br. 4, 144-145.

¹³⁹ Usp. Kan. 1218, *Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Zagreb, 1996.

¹⁴⁰ Usp. RP 1988, br. 5, 145.

Treći dio, slavljenje posvete, govori o službenicima i dijelovima obreda. Obred je pridržan mjesnom biskupu koji može ovlastiti drugoga biskupa, a u iznimnim slučajevima i prezbitera uz poseban nalog. Ipak, priliči da su prisutni drugi prezbiteri, posebice oni kojima je povjerena uprava župe ili su povezani s zajednicom vjernika, koji koncelebriraju i zajedno s biskupom „vrše obred posvete“¹⁴¹. Istaknuta promjena koja donosi najveću novost jest činjenica da je euharistijsko slavlje bitno pripada obredu posvete crkve¹⁴² i postalo je (ponovno) središnji i najvažniji dio sveukupne liturgije:

„Euharistijsko slavlje najvažnije je i jedino nužno za posvetu Crkve; ipak, prema zajedničkoj predaji Istoka i Zapada, moli se i posebna molitva, kojom se ističe odluka da se crkva zauvijek predaje Gospodinu uz molitvu za njezin blagoslov.“¹⁴³

Dalje, napomene ističu da je euharistijska žrtva cilj za koji je crkva sagrađena, a oltar podignut. Dakle, Euharistija posvećuje oltar i mjesto slavlja.¹⁴⁴ U pretkoncilskom obredu se smatralo da je nužno prvo očistiti crkvu prije nego što se u njoj može slaviti Euharistija. U današnjem obredu se ističe da sama Euharistija, odnosno oltar, posvećuje crkvu. Unatoč tome, prema staroj predaji, uz euharistijsko slavlje izriče se i posebna posvetna molitva koja označava da je crkva posvećena Bogu te zaziva Božji blagoslov na vjernike. Uz to, ovu napomenu treba čitati u svjetlu sljedeće koja kaže da se misno slavlje s vlastitim predslovljem i posvetna molitva nikada ne smiju izostaviti.¹⁴⁵ Naime, misa posvete ima vlastito predslovlje iz toga je vidljiva povezanost posvete crkve i euharistijskog slavlja. Nadalje, neka se očuvaju obredi koji nose iznimnu simboliku i snagu koji se po potrebi mogu prilagoditi.¹⁴⁶ Dan slavlja treba po mogućnosti biti nedjelja. U crkvi koja se posvećuje dan posvete se slavi kao svetkovina. Bogoslužje započinje Prvom večernjom uz pohranu moći, po mogućnosti neka se slavi bdijenje uz moći na način da se moli Služba čitanja iz zajedničkog ili vlastitog slavlja, a samo bdijenje prema prilikama uz sudjelovanje naroda. Dakle, ovdje kao i na raznim mjestima u drugim liturgijskim knjigama nema detaljnih i strogih uputa, nego se prepušta kreativnim darovima slavitelja.

¹⁴¹ Usp. RP 1988, br. 9, 145.

¹⁴² Usp. RP 1988, br. 8. „Zato se kod posvete izostavljaju obrasci dnevnog bogoslužja, a uzimaju se vlastiti obrasci, i za bogoslužje riječi i za Euharistiju.“

¹⁴³ RP 1988, br. 15, 146.

¹⁴⁴ Usp. RP 1988, br. 17, 147.

¹⁴⁵ Usp. RP 1988, br. 18, 147.

¹⁴⁶ Usp. RP 1988, br. 18, 147.

Peti dio, pastoralna priprava, gotovo identična kao u PR 1962, ističe pobožno i aktivno sudjelovanje vjernika koji su prije toga poučeni o duhovnom, crkvenom i misijskom značaju ovoga slavlja.¹⁴⁷ Pontifikal preporučuje da rektor crkve kroz kateheze pouči vjernike o obredu posvete na način koji promiče koncilsku viziju liturgije kao simboličkog ritualnog čina iz razloga što slabo poučeni u kontekstu blagoslova određenih predmeta i njihove upotrebe, ponekad gledaju i traže magična djelovanja. To je nastalo zbog tajnosti obrada i latinskog jezika. Prema tome, Sabor nalaže potrebu za svjesnim i aktivnim sudjelovanjem vjernika (usp. SC 14).¹⁴⁸ Uputa ne vrijedi samo uoči posvete, nego generalno, naročito na godišnjicu posvete. Nažalost, ova uputa propušta važnu pastoralnu priliku. U prijašnjem pontifikalu iz 1962. stoji da vjernici trebaju stalno, slobodno i dragovoljno brinuti (materijalno i duhovno) za svoju Crkvu i njeno očuvanje. U novom pontifikalu ovaj pastoralni fokus nije prisutan.¹⁴⁹ Međutim, u poglavlju evangelizacija kroz slavljenje liturgije i sakramenata Druga biskupijska sinoda đakovačke i srijemske biskupije u broju 542 izjavljuje da bi svaki župnik trebao redovito poticati svoju zajednicu vjernika o odgovornosti i skrbi za vremenita crkvena dobra.¹⁵⁰ Ne navodi se način ili učestalost, ipak, u broju 549 se kaže „barem jednom godišnje“.¹⁵¹

U šestom dijelu navedeno je sve što je potrebno pripremiti za obred. Također, napomene potiču da se sačuva običaj uklesavanja, odnosno postavljanja križeva, od kamena, mjedi ili druge tvari. Preporuča se dvanaest, odnosno četiri križa, zavisi od broja pomazanja. Uz to, pod svaki križ neka se postavi svijećnjak i svijeća. U misi se uzima liturgijska boja bijele ili blagdanske boje. Dalje stoje upute za pripremu i čuvanje povelje. U povelji treba navesti godinu, mjesec, i dan posvete crkve, ime biskupa posvetitelja, naslov crkve te imena mučenika. Vidimo da je tekst povelje gotovo identičan kao u prošlom obredniku. Također, stoji da se postavi natpis u crkvi s danom, mjesecom i godinom posvete, naslovom crkve te imenom biskupa posvetitelja.¹⁵²

Jednostavnije rečeno, uvodne bilješke u Redu posvećenja crkve jasno ističu važnost čina posvećenja, koji doseže vrhunac u svečanom euharistijskom slavlju.

¹⁴⁷ Usp. RP 1988, br. 20, 148. Usp. PR 1962, br. 8, 11.

¹⁴⁸ Usp. M. KIRIGIN, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, Zagreb, 1985., 289.

¹⁴⁹ Usp. S. M. STARKE, *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 266.

¹⁵⁰ *Ti si Krist – za nas i sve ljude. Izjave i odluke druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008., br. 542, 252.

¹⁵¹ Usp. *isto*.

¹⁵² Usp. RP 1988, br. 21-25, 148-149.

Posebno se ističe da su geste poput pročišćenja i pomazanja podređeni i usmjereni prema Euharistiji. Osim toga, bilješke ističu dva ključne aspekta: prvo, da su crkva i oltar namijenjeni kršćanskom bogoslužju te da simboliziraju Krista i crkvu. Drugo, poziva se na aktivno sudjelovanje vjernika, koji su prije toga, od svojih pastira, poučeni i pripremljeni.

Uobičajena praksa je da se nova katedralna ili župna crkva uvijek posvećuje.¹⁵³ Ostale crkve, ovisno o njihovom značaju, učestalosti bogoslužja ili otvorenost za širu zajednicu¹⁵⁴, obično se samo blagoslivljaju. Isti princip vrijedi i za posvećivanje ili blagoslov oltara.

2.5. Slavlje posvete crkve prema novom obredu

Red posvete nudi tri mogućnosti za ulaz u crkvu koja se posvećuje, koje će se odabrati prema okolnostima i mjestu: procesija od mjesta bdijenja sa svečanim ulazom, svečani ulaz i jednostavni ulaz.¹⁵⁵ Calabuig kaže da: „prvi oblik predstavlja najpotpuniji i najprikladniji ritualni oblik, iako vjerojatno neće biti najčešće korišten“¹⁵⁶.

U prvom načinu ulaza prisutno je obilježje starorimske liturgije.¹⁵⁷ Obred pretpostavlja da postoji obližnja crkva odakle će procesija krenuti, ako ne, kreće se sa drugog prikladnog mjesta. Ako se pohranjuju relikvije, neka budu pripremljene na mjestu gdje se narod skuplja. Biskup u uvodom pozdravu kaže: „... skupili smo se ovdje da slavljenje Gospodinove žrtve posvetimo novu crkvu“. Već na samom uvodu u obred vidimo da je slavljenje Kristove žrtve, odnosno Euharistija centar posvete, a zajednica vjernika koja je iz krštenja nanovo rođena, oko tog se stola okuplja i hrani kako bi rasla u duhovni hram i bila prožeta nebeskom ljubavlju.¹⁵⁸ Vidimo kako je od samog početka naglašena važnost zajednice. Evidentno je da je Euharistija posvetni čin, za razliku od prijašnjeg obrednika koji je veći naglasak stavljao na relikvije. Ovo je ključna razlika

¹⁵³ Kodeks kanonskog prava iz 1917. u kan. 1205. definira sveta mjesta kao ona „koja se posvetom ili blagoslovom što ih propisuju bogoslužne knjige određuju za bogoštovlje ili pokop vjernika“. Usp. *Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917. Uređen po odredbi sv. oca pape Pija X., proglašen po nalogu pape Benedikta XV.*, Zagreb, 2007. Dok, Zakonik kan. 1214 za crkvu kaže da je „sveta zgrada“ namijenjena za javno bogoštovlje u koju vjernici mogu slobodno pristupiti. Usp. *Zakonik kanonskog prava*.

¹⁵⁴ Zakonik kanonskog prava razlikuje: Crkvu, u kojoj se služe javna bogoštovlja; kapelu, za određenu skupinu vjernika i privatnu kapelicu za jednu ili više osoba. Usp. *Zakonik kanonskog prava*, kan. 1214; 1223-1229.

¹⁵⁵ Usp. RP, br. 28, 150.

¹⁵⁶ I. M. CALABUIG, *The Dedication Of A Church And An Altar: A Theological Commentary*, Washington, DC, 1980., 7.

¹⁵⁷ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 211.

¹⁵⁸ Usp. RP 1988, br. 30, 150.

između starog i novog obreda. Međutim, relikvijama se odaje počast u procesiji jer se jedino uz njih nose svijeće. Ulazni ophod jedan je od načina uključivanja vjernika u obred dok se pjeva Psalam 122 ili druga prikladna pjesma.¹⁵⁹ Ako procesija uključuje relikvije, obred slijedi stare rimske običaje.¹⁶⁰ Kada se stigne do nove crkve ona se svečano predaje biskupu kroz isprave vlasništva, ključeva, makete, ili već prema mjesnim običajima. To mogu učiniti graditelji, vjernici župe, darovatelji, arhitekti ili radnici. Također, može se kratko predstaviti umjetnička vrijednost crkve. Potom prezbiter, kojemu je povjerena pastoralna služba, otvara vrata nove crkve. Važno je uočiti da je crkva u biskupovom vlasništvu, a on ju povjerava određenom svećeniku.¹⁶¹ Otvaranje vrata ima duboko ukorijenjene korijene u prošlosti. Nadahnuće potječe iz obreda posvete bazilike Svete Sofije u Carigradu 24. prosinca 562. godine.¹⁶² Ovo je drastičan kontrast obredu iz 1962. i starijima koji su predviđali dugi dijalog.¹⁶³ Razlika u odnosu na prijašnji obred je i u tome što se vanjski zidovi ne škrope i što se Litanije Svih svetih mole nakon liturgije riječi. Zajedničko je da se svetac komu je crkva posvećena i svetac čije se relikvije pohranjuju, ako ih ima, zaziva u Litanijama, iako je trostruko ponavljanje izbačeno. Nakon toga svi ulaze u crkvu dok se pjeva Psalam 24 sa antifonom „Dižite se, dveri vječne, da uniđe Kralj slave“¹⁶⁴. Primjećujemo, ovaj Psalam više ne prethodi ulazu kao prije. Psalam 86 koji se pjevao u RP 1962 je izbačen. Ovo je vrlo značajan trenutak kada zajednica prvi put ulazi u novu bogomolju kako bi slavila Euharistiju. Značenje procesije je dvojako, označava stvarni hod prema novoj crkvi i hodočasnički put zemaljske crkve prema nebesima. Štoviše, vjernici nisu obična gomila nego liturgijski skup, hijerarhijski ustrojen, a raspored u procesiji predstavlja ustroj mjesne crkve s pogledom usmjerenim na Krista koji ne na čelu.¹⁶⁵

Postoji i drugi svečani ulazak gdje se zajednica vjernika okuplja ispred ulaza nove crkve te nakon propisanog obreda ulazi unutra. Također, treća mogućnost je da biskup jednostavno krene iz sakristije prema svetištu dok se pjeva Psalam 24.

¹⁵⁹ Usp. RP 1988, br. 31-32, 150-151.

¹⁶⁰ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 214.

¹⁶¹ Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 298.

¹⁶² Usp. I. M. CALABUIG, *The Dedication Of A Church And An Altar: A Theological Commentary*, 10.

¹⁶³ Usp. RP 1962,

¹⁶⁴ RP 1988, br. 34, 151.

¹⁶⁵ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 6; 9.

Oltar se ne ljubi nego svi idu k sjedalu. Biskup blagoslivlja vodu te u pratnji đakona škropi narod i zidove blagoslovljenom vodom u povratku škropi i oltar. Iz rubrika iščitavamo da je to spomen na krštenje i znak pokore i zamjenjuje pokajnički čin. Isto vidimo i u blagoslovnoj molitvi nad vodom: „... njome oprati nove stijene i novi oltar ove crkve“. To je simboličan ostatak čišćenja i pranja iz starog obreda. Calabuig smatra da bi bilo nerazborito u potpunosti izbaciti ovaj tradicionalni element prisutan i u istočnoj i u zapadnoj crkvi, ipak dat mu je novi smisao i razumijevanje.¹⁶⁶ U međuvremenu se pjeva antifona i Psalam. Zatim, slijedi pjesan Slava Bogu na visini i zborna molitva koja ističe dva pastoralna aspekta nove crkve: navještaj Riječi i primanje sakramenta.¹⁶⁷

Drugi dio obreda je bogoslužje riječi. Na početku biskup pokazuje narodu Lekcionar i govori: „Neka u ovoj dvorani uvijek odjekuje Božja riječ. Neka vam otvara otajstvo Kristovo i u Crkvi ostvaruje vaše spasenje“¹⁶⁸. Čast koja se iskazuje knjizi odnosi se na Krista, utjelovljenu i živu Riječ Božju.¹⁶⁹ Prvo čitanje je znakovito i uvijek se uzima Neh 8, 1-4a.5-6.8-10 i Ps 19, 8-10.15 i Psalam 19, 8-9.10.15 s antifonom „Riječi tvoje, Gospodine, duh si i život“.¹⁷⁰ Ovaj tekst iz Nehemijine knjige opisuje okupljanje zajednice koja sluša i vrši riječ Božju i ističe diskontinuitet da „građevina koja je namijenjena kršćanskoj zajednici za bogoslužje nije nasljednica starozavjetnog hrama“¹⁷¹. Poruka jasno ističe živu zajednicu – Crkvu, dok se građevina stavlja u drugi plan.¹⁷² Ovo pravilo iznenađuje posebno ako se uzme u obzir da nema temelj u rimskoj liturgiji i suprotno je načelu bitne slobode u odabiru čitanja za misu te ne ostavlja mjesta za iznimke.¹⁷³ Ostala čitanja uzimaju se iz Lekcionara za obred posvete crkve.¹⁷⁴ Slijedi homilija i sam obred te Ispovijest vjere.¹⁷⁵

Treći dio slavlja, posveta i pomazanje, započinje Litanijama Svih svetih u kojima se, dodaju imena svetaca kojima je posvećena nova crkva i imena zaštitnika biskupije.¹⁷⁶ Slijedi pohrana relikvija, ako ih ima, uz pjevanje Psalma 15. Relikvijama se ništa ne dodaje, dok se u RP 1962 dodavalo tri zna tamjana, te se pohranjuju ispod oltara ne više

¹⁶⁶ Usp. I. M. CALABUIG, *The Dedication Of A Church And An Altar: A Theological Commentary*, 14.

¹⁶⁷ Usp. RP 1988, 34-52, 151-155.

¹⁶⁸ RP 1988, br. 53, 155.

¹⁶⁹ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 17.

¹⁷⁰ Usp. RP 1988, br. 54, 156.

¹⁷¹ Z. VLAHEK, Povijesni i teološki pregled obreda posvete crkve, u: *Živo vrelo*, 7(2023.), 14.

¹⁷² Usp. Z. PAŽIN, *Liturgijska sakramentologija*, 298.

¹⁷³ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 18.

¹⁷⁴ *Red čitanja. Svetačka čitanja*, Zagreb, 1991., 188-202.

¹⁷⁵ Usp. RP 1988, br. 55-56, 156.

¹⁷⁶ Usp. RP 1988, br. 59, 156.

u oltarnu ploču. Također, izbačen je blagoslov cementa koji se miješao s gregorijanskom vodom u starom obredu. Iako relikvije više nisu obavezni dio obreda preporuča se njihovo pohranjivanje. Naslov odlomka sada se fokusira na Molitvu posvete umjesto na postavljanje relikvija.¹⁷⁷ Pohrana relikvija je, uz slavlje Euharistije, jedan od najstarijih elemenata koji datira još iz četvrtog stoljeća. Dakle, relikvije više ne posvećuju oltar, kako se prije smatralo nego su poveznica sa zajedništvom svetih koje smo pozvani nasljedovati. Zatim se moli posvetna molitva:

„Bože, posvetitelju i Gospodaru svoje Crkve! Tebi dolikuje svečana pjesan slave. Danas ti vjerni narod zauvijek posvećuje ovu kuću molitve: da u njoj tebe pobožno štuje, tvojom se riječju izgrađuje, tvojim otajstvima hrani. Ova kuća odražuje otajstvo Crkve, koju je Krist svojom krvlju posvetio: sebi je priveo Zaručnicu slavnu, Djevicu uglednu s neumanjene vjere, Majku, plodnu u sili Duha Svetoga. O, sveta Crkvo, odabrani vinograde Gospodnji: Tvoje mladice sav svijet ispunjaju; izdanci tvoji, uzdignuti na drvo, do nebeskog se uzdižu kraljevstva. O, sveta Crkvo, šatore Božji s ljudima; hrame sveti na živom kamenu zidani, na temelju apostola sazđani, sa zaglavnim kamenom Isusom Kristom! O, divna Crkvo, grade sagrađeni na sljemenu brda, svima vidljivi i svima slavni! U tebi vječno blista Jaganjčeva svjetiljka i milo odzvanja blaženika pjesma. Stoga te, Gospodine, smjerno molimo: prožmi ovu crkvu i ovaj oltar posvetom nebeskom. Neka uvijek bude sveto ovo mjesto i ovaj stol, pripravljen za Kristovu žrtvu. Ovdje neka val tvoje milosti potopi grijehe ljudi, da tvoji sinovi, Oče, umru grijehu, a na život se ozgor rode nanovo. Ovdje nek tvoji vjernici oko žrtvenog stola slave vazmeni spomen Kristov i hrane se na gozbi njegove riječi i tijela. Ovdje nek odzvanja radosni prinos hvale, s anđeoskim pjevom nek ljudski glas se stopi i trajno se k tebi uzdiže molitva za spasenje svijeta. Ovdje nek siromasi milosrđe nađu, potlačeni pravu slobodu, a svi ljudi nek obuku dostojanstvo tvojih sinova, dok s radosnim klicanjem ne prispiju u nebeski Jeruzalem. Po Gospodinu našem Isusu Kristu, Sinu tvome, koji s tobom živi i kraljuje u jedinstvu Svetoga duha, Bog, po sve vijeke vjekova. Amen.“¹⁷⁸

Molitva jasno i odlučno izražava želju zajednice da Bog vječno posveti novo mjesto i moli za milost kako bi to mjesto postalo sveti prostor i prostor za slavljenje sakramenata, pobožnosti i zadobivanja milosrđa za autentično življenje vjere.¹⁷⁹ U povijesti obreda posvete crkve razvile su se dvije molitve: prva koja se odnosila na crkvu, a druga na oltar. Revidirani obred, s obzirom na duboku međusobnu povezanost između crkve i oltara, formulirao je jednu molitvu koja izražava novozavjetnu teologiju.¹⁸⁰ Zatim slijedi pomazanje oltara i zidova crkve. Biskup krizmanim uljem pomazuje oltar, na sredini i na četiri ugla, ipak napomena predlaže i kaže da je pohvalno da pomaže cijelu ploču. Što se tiče zidova crkve, preporuča se mazanje na dvanaest mjesta, ali dopušteno

¹⁷⁷ Usp. S. S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, 220.

¹⁷⁸ RP 1988, 159.

¹⁷⁹ Usp. M. DANČUO, Posveta crkve: struktura i značenje današnjih obreda, u: *Živo vrelo*, 7(2023.), 20.

¹⁸⁰ Usp. I. M. CALABUIG, *The Dedication Of A Church And An Altar: A Theological Commentary*, 24.

je i samo četiri, a u tome mu mogu pomoći ostali svećenici.¹⁸¹ Calabuig kaže da ovo nije samo zbog skraćivanja obreda, nego naglašavanje eklezijalnog zajedništva.¹⁸² U prošlim obrednicima crkva se pomazivala s lijeve strane, zatim vrata i povratak desnom stranom. U novom obredu kreće se od glave – Krista, tj. oltara prema zidovima – ljudima, živom kamenju. Za to se vrijeme pjeva Psalam 84 s antifonom: „Evo šatora Božjeg među ljudima, i prebivat će s njima; oni će biti narod njegov, a on, 'Sam Bog s njima', bit će Bog njihov“.¹⁸³ „Oltar i crkva, obilježeni istom krizmom, postaju izražajni znak Kristova otajstva i njegove Crkve, odnosno 'Pomazanika' *par excellence* i pomazanog naroda.“¹⁸⁴

Na oltar se potom stavi žarište i tamjan ga gori, a biskup govori: „Nek se vine naša molitva, Gospodine, kao kâd pred lice tvoje; kao što se ovaj dom ispunja ugodnim mirisom, tako i tvoja Crkva nek odaje miomiris Kristov“.¹⁸⁵ Tamjan se stavi i u kadionicu, kadi se oltar i crkva dok se pjeva Psalam 138 uz antifonu: „Stade anđeo uz hramski žrtvenik, u ruci mu kadionik zlatni“¹⁸⁶.¹⁸⁷ Kađenje znak da je crkva postala kuća molitve. Kâdi se ponajprije narod Božji koji je živi hram, a svaki vjernik duhovni oltar.¹⁸⁸ Ovaj nas čin upućuje na knjigu Postanka kada je Noa podigao žrtvenik i prinio žrtve paljenice (usp. Post, 8, 20). Postojala je zamjerka na ovaj gestu, budući da je zbog svoje teatralnost privlačio previše pozornosti te su vjernici smatrali kako je to vrhunac slavlja i imao je previše konotacija sa Starim zavjetom.¹⁸⁹ Naprotiv, naš autor kaže da su vatra i tamjan vjerodostojni simboli Novog zavjeta. Vatra simbolizira prisutnost Svetog Duha, ognjene jezike koje je Krist poslao na Crkvu nakon uskrsnuća (usp. Dj 2, 1-3) i miris Kristove žrtve koji je Ocu ugodna kako čitamo kod svetog Pavla: „...hodite u ljubavi kao što je i Krist ljubio vas i sebe predao za nas kao *prinos i žrtvu Bogu na ugodan miris*“ (Ef 5, 2).¹⁹⁰ I u Otkrivenju čitamo kako je kâd simbol molitve koja se Bogu uzdiže. U svakom slučaju bilo bi netočno smatrati da „obred svjetla“ služi isključivo kao ukras za svečanim stolom. Ovaj čin nosi u sebi duboko teološko značenje jer Krist nam se objavljuje kao „svjetlost svijeta“ (Iv 8, 12), „svjetlo na prosvjetljenje naroda“ (Lk 2, 32) i istinsko svjetlo Crkve.¹⁹¹

¹⁸¹ Usp. RP 1988, br. 63-65, 160-161.

¹⁸² Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 27.

¹⁸³ RP 1988, br. 64, 160.

¹⁸⁴ I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 28.

¹⁸⁵ RP 1988, br. 66, 162.

¹⁸⁶ RP 1988, br. 68, 162.

¹⁸⁷ Usp. RP 1988, br. 66-68, 161-162.

¹⁸⁸ Usp. RP 1988, 147.

¹⁸⁹ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 29.

¹⁹⁰ Usp. *isto*, 29.

¹⁹¹ Usp. *isto*, 30.

Budući da do ovog trenutka nisu upaljene svijeće, osim onih uz relikvije, jasno je da svjetlost i istina dolaze od oltara, tj. Krista. Nakon kađenja službenici brišu oltar i urešavaju ga za misu, đakon pristupa biskupu koji mu daje zapaljenu svijeću i govori: „Svjetlo Kristovo nek svijetli u Crkvi, da svi narodi dosegnu puninu istine“¹⁹². Đakon pristupa oltaru i pali svijeće, a crkva se rasvijetli i pjeva se Tobijin hvalospjev (13, 10.13-15.17).¹⁹³

Četvrti dio je euharistijsko bogoslužje koje započinje svečanim prinosom darova. Misa se nastavlja na uobičajeni način. Uzima se I. ili III. euharistijska molitva s vlastitim predslavljem. Rubrike kažu da predslavlje „spada na obred posvete crkve“¹⁹⁴ i bitan je dio slavlja koji se ne smije izostaviti.¹⁹⁵ Predslavlje je u himničkom tonu i ističe teološke teme o izgrađenom hramu i Crkvi – zajednici živog kamenja.¹⁹⁶ Obred pričesti kao i obično. Ako postoji kapela Presvete euharistije, posuda s Presvetim se ostavlja na oltaru, biskup moli popričesnu molitvu te slijedi svečani prijenos Svetotajstva. Kada se stigne u kapelu, presveto se okadi i spremi. Ako se kapela dobro vidi biskup može podijeliti svečani misni blagoslov. U protivnom biskup se vraća u svetište i udjeljuje blagoslov.

Ukratko, obred posvete crkve slavlje je cijele mjesne Crkve predvođene biskupom. Nakon dugog iščekivanja, radosna zajednica vjernika okuplja se i slavi po prvi put Euharistiju u svojoj novoj crkvi. Sve su obredne radnje usmjerene k oltaru koji je znak jednoga Krista i jedne Euharistije. OURM nalaže da bude samo jedan oltar u crkvi.¹⁹⁷

¹⁹² RP 1988, br. 70, 163.

¹⁹³ Usp. RP 1988, br. 69-71, 162-163.

¹⁹⁴ RP 1988, br. 75, 164.

¹⁹⁵ Usp. RP 1988, br. 18, 147.

¹⁹⁶ Usp. A. ADAM, *Uvod u katoličku liturgiju*, 345. Tekst će biti detaljnije razrađen u sljedećem poglavlju.

¹⁹⁷ Usp. OURM, br. 303.

3. Euharistijsko bogoslužje srce obreda – teologija skupa

U starorimskoj liturgiji crkve su se posvećivale slavljem Euharistije. Kroz povijest Crkva je shvatila da nijedan drugi obred ne može biti dostatan kao euharistijsko slavlje. Ne samo što je Euharistija najsavršenija molitva, nego prvenstveno jer je crkva sagrađena u tu namjenu.¹⁹⁸ Stoga je u novom obredu crkva konačno posvećena euharistijskim slavljem. Naime, sam je obred svojevrsna priprava za slavlje svete mise. Euharistija posvećuje srca vjernika i cijeli svemir, kako onda neće posvetiti i oltar i prostor u kojem se slavi.¹⁹⁹ Stoga nam vlastito predslavlje, koje je neizostavni dio reda posvete crkve, očituje povezanost samog obreda i Euharistije. Ovdje donosimo tekst predslavlja:

„(...) Ti si svekoliki svijet učinio hramom svoje slave, da se posvuda časti tvoje ime. Ti ipak ne braniš da ti posvećujemo mjesta prikladna za božanska otajstva. Zato tvome veličanstvu radosno posvećujemo ovaj dom molitve izgrađen ljudskim radom. Ovdje se odrazuje otajstvo pravog hrama i predoznačuje slika nebeskog Jeruzalema: Tijelo Sina svoga, iz svete Djevice rođeno, učinio si sebi svetim hramom, da u njemu prebiva punina božanstva. Crkvu si ustanovio kao sveti grad, sagrađen na temelju apostola, sa zaglavnim kamenom Isusom Kristom. Ona se izgrađuje od odabranog kamenja, Duhom oživljenog, sjedinjenog ljubavlju. U tom svetom gradu ti ćeš biti sve u svemu, i svjetlo će Kristovo u njemu sjati u vjekovječne vjekove.“²⁰⁰

Predslavlje se obraća Bogu Ocu i svečano priznaje da je čitav svijet učinio svojim hramom da možemo svagdje slaviti njegovo ime. Sljedeća rečenica napominje da nam je omogućio i dozvolio da mu gradimo i posvećujemo „prikladna mjesta“ za slavlje svetih otajstava. Primjećujemo da predslavlje izričito spominje posvetu: „Zato tvome veličanstvu radosno posvećujemo“. Naš autor kaže da to nije slučajno, već da se iznova naglasi povezanost i smještaj obreda u euharistijsko slavlje koje posvećuje crkvu.²⁰¹ Pravi hram označava intiman odnos s Bogom stvoriteljem, počevši od Edenskog vrta gdje su Adam i Eva živjeli u harmoničnom odnosu s Bogom, sve do Salomonovog hrama koji simbolizira proslavljeno sjedinjenje neba i zemlje.²⁰² Crkva je slika nebeskog Jeruzalema dok on predstavlja Raj u kojem ćemo, sjedinjeni s Bogom i svetima, sudjelovati na svadbenoj Gozbi Jaganjčevoj (usp. Otk 19, 7). Ovdje se govori o trajnom stanju potpune združenosti, proslave i preobraženog blaženstva koje je ostvareno po Kristu.²⁰³ Taj se

¹⁹⁸ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 31.

¹⁹⁹ Usp. KKC 1325.

²⁰⁰ RP 1988, br. 75, 164.

²⁰¹ Usp. I. M. CALABUIG, *Nav. dj.*, 34.

²⁰² Usp. D. R. MCNAMARA, *The Rite Way to Understand a Church Building: Theology of the Order of the Dedication of a Church and an Altar*. Dostupno na: <https://adoremus.org/2021/07/the-rite-way-to-understand-a-church-building/> (1. 9. 2023.)

²⁰³ Usp. *isto*.

eshatološki koncept potvrđuje u sljedećem redu: „Tijelo Sina svoga, iz svete Djevice rođeno, učinio si sebi svetim hramom“. Crkva je, dakle, Tijelo Kristovo, a vjernici koji Krista blaguju s njim postaju jedno tijelo. Naš autor koristi još jednu građevinsku analogiju: kamenje (vjernici) su povezani Božjom ljubavlju, tj. Duhom Svetim, kao što se povezuje kamen sa žbukom. Kada se Grad-Crkva-Tijelo potpuno poveže, Bog će biti „sve u svemu“, a svjetlo će Kristovo zauvijek sjati.²⁰⁴ Na početku svake euharistijske molitve, moleći himan „Svet, svet, svet Gospodin Bog Sabaot“ imamo jasnu i izrazitu vezu s nebeskom liturgijom. Pjesmu na zemlji pjeva zajednica vjernika u jedinstvu s nebom „s anđelima i arkanđelima, s prijestoljima i gospodstvima i sa svim nebeskim vojskama“²⁰⁵.

Liturgija obuhvaća i uključuje sve članove crkvene zajednice, ne samo svećenstvo. Koncil ovo ističe, vjerojatno imajući u vidu da su se pojedini obredi vršili bez prisutnosti vjernika.²⁰⁶ „Ne smiju se ograničiti na to da budu pasivni i nijemi gledaoci što 'slušaju misu' ili što 'prisustvuju misi'“²⁰⁷. Koncil na više mjesta (npr. SC 14, 21, 27, 30, 48) naglašava važnost činjenice da sudjelovanje ne smije biti samo nutarnje, već i „realno“ i djelatno. To podrazumijeva odbacivanje pristupa koji je doveo do liturgije klera. Djelatno dioništvo, naprotiv, ne znači da se liturgija stalno obogaćuje uvođenjem novih „forma“ iz civilnog i svjetovnog života i postane da sudjelovanje radi sudjelovanja. *Participatio actiosa* „nije usmjereno prema samome sebi tako da liturgija treba biti uvijek iznova sazdana na temelju promjenjivih očekivanja te da tako ne bude dosadna.“²⁰⁸ Glavna ideja je voditi zajednicu prema aktivnom sudjelovanju u liturgiji, umjesto da se liturgija oblikuje prema načelima aktivnog sudjelovanja.²⁰⁹ Ratzinger nam ponavlja da se ono bitno ne mijenja, a promjene kao i zabava u konačnici postaju dosadne.²¹⁰ U sakramentu Euharistije najjasnije se očituje laička svećeničke služba po kojoj oni posvećuju svijet. Sabor, stoga, s pravom zaključuje da laička aktivnost u svijetu postiže svoj najviši izraz u pashalnom misteriju.²¹¹

²⁰⁴ Usp. *isto*.

²⁰⁵ *Rimski misal*, br. 75, 164.

²⁰⁶ Usp. V. ZAGORAC, *Kristova svećenička služba*, Zagreb, 1977., 95.

²⁰⁷ *Isto*, 112.

²⁰⁸ KUNZLER, *Liturgija crkve*, 234.

²⁰⁹ Usp. *isto*.

²¹⁰ BENEDIKT XIV. – J. RATZINGER, *Slavlje vjere. Ogledi o teologiji liturgije*, Split, 2018., 154.

²¹¹ Usp. I. BODROŽIĆ, *Euharistija. Od povijesti do vječnosti*, Zagreb, 2002., 197.

ZAKLJUČAK

U ovome radu prikazali smo povijest posvete crkve od apostolskih, rimskih vremena, preko srednjega vijeka do dvadesetog stoljeća. Vidjeli smo kako je Drugi vatikanski sabor donio nove naglaske u teologiji posebno u novom-starom shvaćanju Crkve i liturgije. Te smo prikazali obnovljeni red posvete crkve. Važeći red zadržava bitne elemente, ali strukturiran je tako da sve upućuje na slavlje Euharistije. Red posvete u apostolsko doba započeo je kao slavlje mise u novoizgrađenoj crkvi, da bi se kasnije razvio u sveobuhvatno, raskošno slavlje već do desetog stoljeća, koje je, uz manje promjene, zadržalo istu strukturu do dvadesetog stoljeća. Dodavani su novi obredni elementi, a oni prethodni umnažani. Unatoč manjim promjenama koje je uveo Klement VIII. nakon Tridentskog sabora, obred posvete crkve zadržao je istu strukturu i raskošnost koju je stekao u trinaestom stoljeću. U pontifikalima srednjega vijeka red posvete crkve se strukturirao. On odražava kontinuitet tradicije s manjim izmjenama i nadopunama. Primjetno je da su neke molitve skraćene, no dugi i složeni ritual nije se značajno mijenjao. Relikvije su shvaćane kao nužni obredni element za posvećenje crkve. U duhu toga vremena razumijevalo se da je crkvenu zgradu potrebno prvo očistiti od utjecaja svjetovnoga i od utjecaja zlih sila, a zatim pravilno posvetiti. Teološki gledano, u tom je razdoblju došlo do razdvajanje između obreda posvete i polaganja relikvija, te između slavlja posvete i slavljenja mise koja se u prvoj Crkvi bila podrazumijevala i smatrala dovoljnom. Rubrike Rimskog pontifikala bile su takve da se euharistijsko slavlje činilo gotovo kao puki dodatak obredu. Također, zajednica vjernika izgubila je važnost i postala puki promatrač, dok su se pojedine liturgijske radnje odvijale bez puka iza zatvorenih vrata crkve.

Drugi vatikanski koncil donio je novi pristup i razumijevanje Crkve koja se otvorila svijetu i prilagodila obrede današnjem vremenu kako bi bili razumljiviji. Reforma je imala za cilj skratiti, izbaciti suvišno i poučiti vjernike o značenju obrednih gesti i uključiti ih u samo slavlje. Liturgijski elementi oslobođeni silnih srednjovjekovnih dodataka koji su često dovodili do nepotrebnih ponavljanja²¹² i kompleksnih alegorijskih razumijevanja koje su predstavljale poteškoće za kršćane dvadesetog stoljeća. Današnji obred ostao je svečan, ima logičnu liniju, ostao je vjeran rimskoj tradiciji te implementira

²¹²Zanimljivo je da jedan autor to vidi i kao pozitivno: „Danas se vjeruje načelu: Ništa dvaput!“ Autor uspoređuje ponavljanje molitvi kao pozitivno, te to uspoređuje s reklamama i marketinškim trikovima današnjice, koji nam ponavljanjem i čestim prikazivanjem prodiru u podsvijest i utječu na naš život. Usp. K. GAMBER, *Reforma rimske liturgije. Povijesna pozadina i problematika*, Zagreb, 2019., 151.

koncilsku teologiju zajedništva i aktivnog sudjelovanja vjernika u obredu. Relikvije više nisu nužne za posvetu, ali ih uvodne napomene preporučuju. Euharistija je ponovno u centru i sve je k njoj usmjereno i ona je glavna svrha i smisao i posvetni čin. Posvećeni oltar je simbol Krista oko kojeg se okuplja zajednica njegovih vjernika – živa Crkva usmjerena k Glavi.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- 1) *Codex canonum Ecclesiae Africanae, De falsis memoriis martyrum*, can. XXCIII, Pariz, 1614. Dostupno na:
https://books.google.hr/books?id=ATZzlAEACAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (1. 6. 2023.).
- 2) DENZINGER, Heinrich, HUNERMANN, Peter (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002.
- 3) *Jeruzalemska Biblija, Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz "La Bible de Jérusalem"*, Zagreb, 2023.
- 4) *Katekizam katoličke crkve*, Zagreb, 2016.
- 5) *Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917. Uređen po odredbi sv. oca pape Pija X., proglašen po nalogu pape Benedikta XV.*, Zagreb, 2007.
- 6) *Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. s izvorima*, Zagreb, 1996.

Crkveni dokumenti

- 7) DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dogmatska konstitucija o Crkvi, Lumen Gentium*, u: *Drugi vatikanski koncil*, Zagreb, 1993.
- 8) DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Konstitucija o svetoj liturgiji, Sacrosanctum Conilium*, u: *Drugi vatikanski koncil*, Zagreb, 1993.
- 9) GELASII epistolae XIV, ad universos episcopos per Lucanium Brutios et Siciliam constitutos, A. Thiel (ur.), u: *Epistolae Romanum Pontificum*, Brunsberg, 1868.
Dostupno na:
<https://archive.org/details/epistolaeromano00unkngoog/page/n10/mode/2up>
(15. 6. 2023.).
- 10) *Ti si Krist – za nas i sve ljude. Izjave i odluke druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Đakovo, 2008.
- 11) VIGILII PAPAE, *Epistolae et Decreta*. PL 9, IV. Dostupno na:
http://www.documentacatholicaomnia.eu/01p/0537-0555,_SS_Vigilius,_Epistolae_Et_Decreta,_MLT.pdf (1. 6. 2023.).

Liturgijska vrela

- 12) ANDRIEU, Michel, *Le pontifical Romain au Moyen-age. Le pontifical de Guillaume Durand, Liber secundus II-IV.*, Città del Vaticano, 1963.
- 13) *Blagoslovi*, Zagreb, 2007.
- 14) MOHLBERG, Leo Cunibert, EIZENHÖFER, Leo, SIFFRIN, Petrus (ur.), *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Rome, 1960., br. 689-702. Dostupno na:
<https://archive.org/details/mohlberg1960libersacramentorum/page/n147/mode/2up>
(15. 6. 2023).
- 15) MOHLBERG, Leo Cunibert, EIZENHÖFER, Leo, SIFFRIN, Petrus (ur.), *Sacramentarium Veronense*, Roma, 1966., br. 130-133. Dostupno na:
<https://archive.org/details/mohlberg1966sacramentariumveronense> (15. 6. 2023.).
- 16) Ordo XLI, u: *ST. GALLEN*, Cod. Sang. 446, 132-135. u: M. ANDRIEU (ur.), *Les Ordines Romani du haut moyen âge. IV, Les textes (Ordines XXXV-XLIX)*, Leuven, 1985., 22. Dostupno na:
<https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0446> (23. 6. 2023.).
- 17) Ordo XLII, u: *ST. GALLEN*, Cod. Sang. 446, 135-138. u: M. ANDRIEU (ur.), *Les Ordines Romani du haut moyen âge, IV, Les textes (Ordines XXXV-XLIX)*, Leuven, 1985., 23. Dostupno na:
<https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0446> (23. 6. 2023.).
- 18) *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Ordo dedicationis ecclesiae et altaris. Editio typica*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1977.
- 19) *Pontificale Romanum. Pars prima. Pars secunda*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1962.
- 20) *Red čitanja. Svetačka čitanja*, Zagreb, 1991.
- 21) *Rimski misal prerađen prema odluci svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI, preuređen brigom pape Ivana Pavla II. Opća uredba iz trećeg tipskog izdanja*, Zagreb, 2004.
- 22) *Rimski pontifikal obnovljen prema odluci Svetog ekumenskog sabora Drugog vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. Službe u crkvi. Redjenja. Posvete. Zavjetovanja*, Zagreb, 1988.

- 23) VOGEL, C., ELZE, R. (ur.), *Le pontifical romano-germanique du dixième siècle. Le texte*, I, Ordo XL, 124-175, Città del Vaticano, 1963.

Knjige i zbornici

- 24) ADAM, Adolf, *Uvod u katoličku liturgiju*, A. Benven (ur.), Zagreb, 1993., 345.
- 25) BARAC, Fran, *Liturgika ili nauka o bogoštovnim obredima katoličke crkve*, Zagreb, 1908.
- 26) BENEDIKT XIV. – J. RATZINGER, *Slavlje vjere. Ogledi o teologiji liturgije*, Split, 2018.
- 27) BODROŽIĆ, Ivan, *Euharistija. Od povijesti do vječnosti*, Zagreb, 2002.
- 28) BRUUN, Mette Birkedal, HAMILTON, Louis I., *Rites for Dedicating Churches*, u: *Understanding Medieval Liturgy: Essays in Interpretation*, H. Gittos, S. Hamilton (ur.), Farnham, 2015. Dostupno na:
https://www.academia.edu/en/66767527/Rites_for_Dedicating_Churches
(10. 6. 2023.).
- 29) CALABUIG, Ignazio M., *The Dedication Of A Church And An Altar: A Theological Commentary*, Washington, DC, 1980.
- 30) DIVI CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBRI X. *ad Iacobum fratrem domini: Cui accessit non poenitenda epistolarum pars vetustissimorum Episcoporum, hactenus non visa, eorum qui ab hinc an. M.CC Romanae ecclesiae praefuerunt*, LIBER DECIMVS, Rufino Torano Aquileienfe interprete, Basel, 1526., 174. Dostupno na:
<https://archive.org/details/DiviClementisRecognitionum/page/n181/mode/2up>
(30. 5. 2023.).
- 31) DIVI CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBRI X. *Ad Iacobum fratrem domini: Cui accessit non poenitenda epistolarum pars vetustissimorum Episcoporum, hactenus non visa, eorum qui ab hinc an. M.CC Romanae ecclesiae praefuerunt*, Liber quartvs, Rufino Torano Aquileienfe interprete, Basel, 1526., 76-78. Dostupno na: <https://archive.org/details/DiviClementisRecognitionum/page/n83/mode/2up>
(30. 5. 2023.).
- 32) DUCHESNE, Louis, *Christian worship: its origin and evolution: a study of the latin liturgy up to the time of Charlemagne*, London, 1919., 400. Dostupno na: <https://archive.org/details/ChristianWorship/page/399/mode/2up> (6. 6. 2023.).

- 33) DUCHESNE, Louis, *Le Liber pontificalis*, I, 1886. Dostupno na: <https://archive.org/details/duchesne01/page/n445/mode/2up> (1. 6. 2023.).
- 34) EUZEBIJE CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, X, III, 1-4, Marijan Mandac (prev.), Split, 2004.
- 35) GAMBER, Klaus, *Reforma rimske liturgije. Povijesna pozadina i problematika*, Zagreb, 2019.
- 36) GIBSON, Margaret Dunlop (prev.), *The Didascalia Apostolorum In English*, London, 1903, Dostupno na: <https://ia800307.us.archive.org/15/items/didascaliaaposto00gibsuoft/didascaliaaposto00gibsuoft.pdf> (30. 5. 2023.).
- 37) HAMMAN, Adalbert-Gautier *Svagdašnji život prvih kršćana*, Zagreb, 1983.
- 38) JUNGSMANN, Josef A., BRUNNER, Francis A. (prev.), *The early liturgy. To the Time of Gregory the Great*, Paris, 1959. Dostupno na: <https://archive.org/details/earlyliturgy0000unse/page/n7/mode/2up?view=theater> (5. 6. 2023.).
- 39) KIRIGIN, Martin, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, Zagreb, 1985.
- 40) KIRIGIN, Martin, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctun Concilium*, Zagreb, 1985.
- 41) KNIEWLD, Dragutin, *Liturgika*, Zagreb, 1937.
- 42) KUNZLER, Michael, *Liturgija Crkve*, Zagreb, 2020.
- 43) PAVIĆ, Juraj, TENŠEK, Tomislav Zdenko, *Patrologija*, Zagreb, 1993.
- 44) PAŽIN, Zvonko, *Liturgijska sakramentologija*, Đakovo 2018.
- 45) Pseudo-Clementine Literature. Chapter LXXI.—Success, u: PHILIP SCHAFF (ur.), *Ante-Nicene Fathers. Volume 8.*, Edinburg, 1885., 646. Dostupno na: <https://www.ccel.org/ccel/s/schaff/anf08/cache/anf08.pdf/> (30. 5. 2023.).
- 46) SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI Opera omnia. Epistola XXII, u: PL, 1066. Dostupno na: <https://archive.org/details/patrologiaecurs70unkngoog/page/n533/mode/2up?view=theater/> (1. 6. 2023.).
- 47) SCHEIDWEILER, Felix, The Gospel of Nicodemus: Acts of Pilate and Christ's Descent into Hell, u: *New Testament Apocrypha 1: Gospels and Related Writings*, W. Schneemelcher (ur.), Louisville, KY, 2003.

- 48) SNOEK, Godefridus J. C., *Medieval piety from relics to the eucharist a progress of mutual interaction*, Leiden-New York-Köln, 1995.
- 49) ŠAGI BUNIĆ, Tomislav, *Povijest kršćanske literature. Patrologija od početka do sv. Ireneja, I.*, Zagreb, 1976.
- 50) ŠAŠKO, Ivan, *Zagrebački pontifikal MR 124*, Zagreb, 2005.
- 51) TUKER, Mildred Anna Rosalie, MALLESON, Hope, *Handbook To Christian And Ecclesiastical Rome: Volume 2, The Liturgy In Rome: Feasts And Functions Of The Church – The Ceremonies Of Holy Week*, London, 1900. Dostupno na: <https://archive.org/details/TheLiturgyInRome/page/n195/mode/2up> (6. 6. 2023.).
- 52) ZAGORAC, Vladimir, *Kristova svećenička služba*, Zagreb, 1977.

Članci

- 53) DANČUO, Milan, Posveta crkve: struktura i značenje današnjih obreda, u: *Živo vrelo*, 7(2023.).
- 54) VLAHEK, Zlatko, Povijesni i teološki pregled obreda posvete crkve, u: *Živo vrelo*, 7(2023.).

Elektronička vrela

- 55) HEROLD, Suzanne Sarah, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Washington, DC, 2016., 16. Dostupno na: <https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/cuislandora%3A40884/datastream/PDF/view> (10. 6. 2023.).
- 56) MCNAMARA, Denis R., *The Rite Way to Understand a Church Building: Theology of the Order of the Dedication of a Church and an Altar*. Dostupno na: <https://adoremus.org/2021/07/the-rite-way-to-understand-a-church-building/> (1. 9. 2023.).
- 57) STARKE, James M., *The Spirit Dwells Here: A Liturgical Theology of the Anointings in Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Washington, D.C., 2018. Dostupno na: https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/cuislandora%3A213543?solr_nav%5Bid%5D=0a5e91191dc4c8cb82c9&solr_nav%5Bpage%5D=0&solr_nav%5Boffset%5D=0 (23. 6. 2023.).

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
UVOD.....	3
1. Povijesni presjek	4
1.1. Razvoj obreda	7
1.2. Obred posvete u srednjem vijeku.....	12
1.3. Sakramentar iz Verone	13
1.4. Gelazijev sakramentar	13
1.5. Ordines Romani	15
1.5.1. Ordo XLI	16
1.5.2. Ordo XLII.....	17
1.6. Rimsko-germanski pontifikal	18
1.7. Durandov pontifikal	20
1.8. Od Tridentskog koncila do 20. stoljeća.....	21
1.9. Reforme u 20. stoljeću	22
1.10. Rimski pontifikal 1961./62.	23
2. Drugi vatikanski sabor	29
2.1. Novi red posvete crkve i oltara	31
2.2. Odredba	32
2.3. Struktura obrednika.....	32
2.4. Uvodne napomene reda posvete crkve.....	33
2.5. Slavlje posvete crkve prema novom obredu.....	37
3. Euharistijsko bogoslužje srce obreda – teologija skupa	43
ZAKLJUČAK	45
BIBLIOGRAFIJA	47
Sadržaj.....	52